Reparations, Responsibility
& Victimhood in Transitional Societies

Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні

листопад 2022 року

Професор Люк Моффетт

Reparations, Responsibility
Victimhood in Transitional Societies

Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні

листопад 2022 року

Професор Люк Моффетт

Зміст

Короткий зміст 5

Правові підстави для відшкодування збитків 7

Інституційні рамки 14

1. **А Комісії Організації Об'єднаних Націй з розгляду претензій у справі України** 17

2. **Програма внутрішньої репарації - Українська національна дирекція з питань репарації** 23

   Виклики 32

3. **Змішана українсько-російська арбітражна комісія** 33

4. **Незалежний механізм розслідування, реєстр та цільовий фонд для України з Українським національним управлінням репарацій** 36

   Право на участь 39

   Питання доказів 52

   Форми заявок 56

   Характер поранень 58

   Шкода навколишньому середовищу 61

   Фінансування 61

   Висновки 66

Короткий зміст

Російське вторгнення в Україну спричинило широкомасштабну шкоду, масові людські жертви та значне руйнування інфраструктури. У цій аналітичній записці пропонуються чотири варіанти підходів до відшкодування збитків, завданих війною в Україні. Ці чотири варіанти враховують практичні реалії та виклики, з якими стикаються різні механізми арбітражу та винесення рішень щодо такої масштабної шкоди та втрат. Будь-яка програма або комісія з відшкодування збитків за війну в Україні має бути створена на місцевому рівні і дозволяти жертвам ефективно брати участь у розробці, процесі та моніторингу реалізації, щоб зробити її ефективною та стійкою. Цей документ не має на меті запропонувати єдине рішення, натомість він пропонує варіанти та досвід, які можуть бути корисними для обговорення в процесі відшкодування збитків, завданих війною в Україні.

У міжнародному праві існує чітка основа для виплати Росією репарацій за її агресію, що порушує територіальний суверенітет України відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, а також за порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права. Це створює низку можливостей для репарацій з метою виправлення цих порушень, які породжують право на відшкодування збитків для Української держави, окремих осіб та груп потерпілих, а також інвесторів та корпорацій. У цьому документі окреслено можливі варіанти механізмів/комісій з відшкодування збитків, коло осіб, які матимуть право на відшкодування, питання доказів та фінансування.

1. Комісія ООН з розгляду претензій у справі України

Перший варіант — це механізм, створений Організацією Об›єднаних Націй, який міг би як приймати претензії, так і розподіляти кошти із заморожених та конфіскованих активів на користь постраждалих від війни в Україні. Цей механізм міг би віддзеркалювати певний подібний досвід Комісії ООН з розгляду претензій щодо вторгнення Іраку до Кувейту (UNCC). Він дозволив би фізичним особам, корпораціям та іншим юридичним особам подавати позови про відшкодування шкоди, якої вони зазнали, включаючи порушення особистої недоторканності, інвестиційні втрати та майнову шкоду. Однак, враховуючи нинішній політичний клімат і триваючий конфлікт, малоймовірно, що вона отримає достатню підтримку для свого створення, оскільки вона повинна бути створена Радою Безпеки ООН, де Росія має право вето. Комісія з розгляду претензій, на відміну від ККООН, зіткнеться з труднощами у забезпеченні фінансування за рахунок заморожених активів або надходжень від зборів, накладених на російський імпорт нафти і газу, що знову ж таки потребуватиме дозволу Ради Безпеки ООН або двосторонньої угоди між країнами, які застосовують санкції, накладені на заморожені активи, для перерахування коштів до такої комісії.

2. Українська національна репараційна дирекція

Другим варіантом є національна програма відшкодування збитків, яка б передбачала низку заходів з відшкодування збитків потерпілим. Вона буде складатися з трьох частин: основоположної правової бази; адміністративного органу з реєстром; та міжвідомчого координаційного органу. Орган має бути створений указом Президента або законодавчим актом, що надасть йому юридичні повноваження для отримання коштів на оплату праці персоналу, послуг та інших виплат потерпілим. Адміністративний орган, ймовірно, буде становити дирекцію з організаційною відповідальністю за процес розгляду заяв (заяви, перевірка, оцінка та реалізація), а також діятиме як реєстр для каталогізації заяв потерпілих та підтверджувальних доказів з іншими підтверджувальними даними, що містяться в урядових та публічних документах. Третя частина міжвідомчого координаційного органу діятиме як орган моніторингу, а також сприятиме доступу до даних і координуватиме реалізацію певних форм відшкодування, таких як медична реабілітація та забезпечення житлом. Національна дирекція з питань відшкодування збитків має на меті присудження жертвам індивідуальних та колективних відшкодувань, тобто як грошових виплат, так і низки послуг та символічних заходів, спрямованих на всебічне, наскільки це можливо, відшкодування завданої їм шкоди. Такі колективні заходи доповнюватимуть будь-яку індивідуальну одноразову компенсацію або пенсію жертвам, щоб максимізувати її переваги шляхом надання спеціалізованих послуг, яких потребують жертви, як-от житло, охорона здоров›я та повернення останків. Управління зіткнеться з двома основними проблемами: фінансування та окуповані території. Враховуючи масштаби порушень, цілком ймовірно, що репарації будуть коштувати десятки мільярдів і їх необхідно буде здійснювати протягом наступних десятиліть, особливо якщо війна буде затяжною. Крім того, дирекція не матиме можливостей або фінансування для відшкодування збитків інвесторів та компаній, які повинні будуть покладатися на процеси врегулювання спорів між інвесторами та державою.

3. Змішана українсько-російська арбітражна комісія

Третім варіантом може бути створення арбітражного органу за згодою обох сторін для врегулювання претензій, що виникають у зв›язку з конфліктом. Такий орган може бути створений шляхом укладення двосторонньої угоди між Україною та Росією, що міститиме положення про характер, обсяг, процедуру, винесення рішення та забезпечення виконання позовів. Існує різноманітна практика післявоєнного врегулювання неврегульованих претензій. Постійна палата третейського суду могла б бути залучена до такого арбітражу, зокрема у випадках, коли Росія не бажає призначати арбітрів або приймати кандидатури від України. Існує небезпека невиконання будь-яких рішень, які будуть винесені, що не покращить становище постраждалих жертв та інших позивачів.

4. Незалежний механізм розслідування, реєстр та цільовий фонд для України з Українським національним управлінням репарацій

Четвертим варіантом може бути створення гібридного механізму для координації міжнародного співробітництва з виплатою репарацій в рамках внутрішньої програми. Оскільки Рада Безпеки ООН навряд чи створить комісію з розгляду претензій, Генеральна Асамблея ООН могла б створити незалежний механізм, який би допоміг документувати порушення для підтримки будь-якого внутрішнього процесу розгляду претензій. Такий гібридний підхід між міжнародним механізмом підтримки збору та узагальнення доказів порушень під час війни в Україні доповнив би національну програму відшкодування збитків в Україні. Він також допоміг би у фінансуванні репарацій, діючи як сховище для конфіскованих активів, про що є домовленості з відповідними країнами. Це, ймовірно, вимагатиме двосторонньої угоди між такими країнами та механізмом, а також з Україною.

Інші форуми, такі як Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд та Європейський суд з прав людини не розглядаються як життєздатні та своєчасні варіанти, оскільки вони не в змозі розглядати масові позови. Загалом, внутрішня програма відшкодування за певної міжнародної співпраці для збору та узагальнення доказів, а також ліквідації активів для фінансування такої програми наразі залишається найбільш життєздатним варіантом з огляду на бойові дії, що тривають. У заключних частинах цього звіту викладено подальші питання щодо права на отримання компенсації, доказів та фінансування.

Правові підстави для репарацій

1. Правові підстави для відшкодування мають важливе значення для визначення того, хто зобов›язаний здійснювати такі заходи, за які саме порушення та які права мають постраждалі. Традиційною основою для репарацій після міжнародного збройного конфлікту був розсуд сторін, коли двосторонні мирні угоди часто відмовляються від вимог про репарації та шукають нові мирні домовленості, ніж намагаються стягнути «повну» вартість війни.[1] У міжнародному праві ведення агресивної війни порушує Статут ООН щодо застосування сили, або *jus ad bellum,* і створює підстави для

1 Люк Моффетт, *Репарації і війна: пошук балансу у виправленні минулого*, OUP (2022), с. 122.

репарацій як міжнародно-протиправного діяння.[2] Рада Безпеки ООН також неодноразово визнавала, що у випадку вторгнення та окупації держави, відповідальні за таку агресію, зобов›язані здійснити повне відшкодування збитків.[3] Інші порушення території держави не дають підстав для репарацій, окрім визнання того, що таке порушення порушило міжнародне право,[4] або ведення війни, а загальний економічний вплив був достатньою підставою для репарацій.[5] Міжнародно-протиправне діяння, таке як ведення агресивної війни, не дає підстав для вимог про відшкодування всіх збитків, має бути достатній причинно-наслідковий зв›язок між протиправним діянням та шкодою. [6]

2. Обґрунтування репарацій агресією та порушенням Статуту ООН піднімає питання про те, хто є жертвою такого порушення — лише постраждала держава чи ті, хто постраждав від такого насильства. Строго кажучи, за міжнародним правом не існує індивідуального права на відшкодування за порушення *jus ad bellum,* оскільки первинною жертвою порушення суверенітету і територіальної цілісності є держава.[7] Наразі не існує судового прецеденту, який би визнавав фізичних осіб потерпілими, що мають право

2 *Справа про військову та воєнізовану діяльність у Нікарагуа та проти Нікарагуа (Нікарагуа проти Сполучених Штатів Америки)* (по суті), рішення Міжнародного Суду ООН, 1986 р., п. 139; *Правові наслідки будівництва стіни на окупованій палестинській території,* консультативний висновок від 9 липня 2004 р., пп. 151-153; та *Справа про збройну діяльність на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Уганди),* рішення, п. 165.

3 Наприклад, вторгнення південнов›єтнамських солдатів на територію Камбоджі та вбивство кількох цивільних осіб (S/RES/5741 1964); вторгнення Португалії до Гвінеї (S/RES/290 1970); ізраїльський авіаудар по базі ООП у передмісті Тунісу (S/17509 від 1 жовтня 1985 року; Резолюція 573 (1985) від 4 жовтня 1985 року, пункт 4); вторгнення Південної Африки до Лесото та Ботсвани (S/580 1985; Ангола S/577 1985 та S/568 1985); вторгнення Південної Африки до Ботсвани (S/580 1985 та S/568 1985).); вторгнення ПАР до Лесото, Анголи та Ботсвани (S/ RES/ 580 1985; Ангола S/ RES/ 577 1985; та S/ RES/ 568 1985); вторгнення Уганди та Руанди до Східного Конго (S/ RES/ 1304 2000, 16 червня 2000, п.14).

4 *Справа про сухопутний і морський кордон між Камеруном і Нігерією (Камерун проти Нігерії),* Рішення, Звіт Міжнародного Суду 2002 року, с.153.

5 *Арбітраж* штату *Алабама*, Протокол засідання арбітражного трибуналу, 19 червня 1872 року, передруковано в: Marjorie M. Whiteman, *Damages in International Law,* US Government Printing Office (1943), с.1773.

6 *Арбітраж штату Алабама*, Протокол засідання арбітражного суду, 19 червня 1872 року, передруковано в III Marjorie M. Whiteman, Damages in International Law, p. 1773 (1943); Звіти про міжнародні арбітражні рішення, Комісія зі змішаних позовів (США та Німеччина) (1923-1939), с. 23; та Еритрея - Ефіопія, Остаточне рішення Комісії зі змішаних позовів (США та Німеччина) (1923-1939), с. 23та Комісія з претензій Еритреї та Ефіопії, Остаточне рішення щодо відшкодування збитків Ефіопії, Звіти про міжнародні арбітражні рішення, том XXVI, 17 серпня 2009 року, с.631-770, далі — «Остаточне рішення Комісії з претензій Еритреї та Ефіопії», п. 289, п.289.

7 Фрідріх Розенфельд, Індивідуальна цивільна відповідальність за злочин агресії, Журнал міжнародного кримінального правосуддя 10 (2012), 249-265, с. 262.

вимагати відшкодування збитків за злочин агресії.[8] Разом з тим, ця позиція дедалі більше піддається сумніву із включенням злочину агресії до юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС), що індивідуалізує кримінальну відповідальність за порушення території іншої держави, а за наявності обвинувального вироку — надає можливість потерпілим отримати право на відшкодування збитків.[9] З огляду на те, що на момент написання цього звіту МКС не висунув жодного обвинувачення у злочині агресії, залишається невідомим, чи виникне індивідуальне право на відшкодування за агресію поза межами юрисдикції суду.[10] Комітет ООН з прав людини у своєму Загальному коментарі № 36 щодо права на життя визнав, що агресія може призвести до масового позбавлення життя,[11] що може призвести до виникнення права на засіб правового захисту поза межами агресії та за умови дотримання міжнародного гуманітарного права (МГП). [12]

3. Інша практика міжнародного арбітражу в рамках Комісії ООН з претензій щодо вторгнення Іраку в Кувейт та Еритрейсько-ефіопської комісії з претензій для врегулювання претензій щодо порушень під час їхнього міждержавного конфлікту визнавала, що окремі особи можуть отримати компенсацію. Проте в ККООН лише держави та обмежене коло організацій мали право подавати позови, а в КЄКП головними сторонами були дві держави, і в кінцевому підсумку жодних відшкодувань не було виплачено.[13] ККООН відійшла від традиційного державоцентричного підходу, дозволивши міжнародним організаціям, неурядовим організаціям (НУО) та корпораціям бути бенефіціарами.

4. У СЕС претензії щодо порушення Еритреєю *jus ad bellum* обмежувалися тими ситуаціями, коли можна було довести безпосередню причину заподіяної шкоди, яка перетиналася з порушеннями *jus in bello*.[14] Рішення про винесення рішення на основі *jus ad bellum* було суперечливим у СЕС, оскільки згідно

8 Шейн Дарсі, Нещасний випадок і задум: Визнання жертв агресії у міжнародному праві, *International and Comparative Law Quarterly* 70(1) (2021), 103-132, p113.
9 Статті 8bis і 75.
10 Розенфельд, с. 263-264.
11 CCPR/C/GC/36, п.70.
12 Darcy (2021) p120.
13 Стаття 5(1), Рада керуючих ККООН, Рішення від 26 червня 1992 року, S/AC.26/1992/10.
14 Остаточне рішення: Вимоги Ефіопії щодо відшкодування збитків, 17 серпня 2009 року, пп. 333-349. Ерік В. Коппе, Компенсація за військову шкоду, спричинену порушенням Jus ad Bellum, в А. де Гуттрі та ін. (ред.), *Війна між Еритреєю та Ефіопією 1998-2000 рр. та її наслідки в міжнародно-правовій перспективі*, Ассер (2021), 510-531.

з Алжирською угодою вона не мала такої юрисдикції.[15] СЄКК відмежувала свою роботу від традиційної практики відшкодування збитків за *jus ad bellum, визнавши*, що вона «значною мірою формувалася під впливом мотивів політики та помсти, не пов›язаних з принципами права», а репарації за Версальським договором мають «коротку та незадовільну історію».[16] У порівнянні з ККООН, ККООН диференціювала свій мандат на основі того, що вторгнення Іраку було триваючим незаконним актом окупації та порушенням гуманітарного права, у порівнянні з конфліктом між Еритреєю та Ефіопією як рівнозначними воюючими сторонами.[17] Для війни в Україні за цією ознакою обставини більше відповідають досвіду КЗК ООН, а не СЄСЦА. При цьому, якщо у випадку з Еритреєю та Ефіопією відповідальність була розподілена відповідно до порушень, в яких вони були визнані винними, то у випадку з Україною Росія відповідатиме за більшу частину претензій, що наближає її до досвіду КЗК ООН.

5. Міжнародний Суд прямо не визнав право на репарації за кожне порушення *jus ad bellum,* натомість залишивши це питання на розсуд держав шляхом переговорів між собою[18] або визнання порушення достатнім для визнання завданої шкоди, коли окупаційні війська незабаром відступили назад до своєї країни.[19] У справі про спроби Уганди анексувати східну конголезьку провінцію Ітурі на початку 2000-х років Суд визнав, що Уганда зобов›язана виплатити репарації за «незаконне застосування сили, порушення суверенітету і територіальної цілісності, військову інтервенцію, окупацію Ітурі, порушення міжнародного законодавства щодо прав людини і міжнародного гуманітарного права, мародерство, розграбовування та експлуатацію природних ресурсів ДРК».[20] Незважаючи на те, що між Україною та Росією вже розпочато провадження в Суді, Міжнародний суд ООН вже вказав, що в рамках тимчасових заходів Росія має сплатити репарації. Будь-який суттєвий процес розгляду позову про репарації в Міжнародному Суді ООН може зайняти роки, і досвід справи *ДРК проти Уганди свідчить про те,* що докази повинні бути зібрані якнайшвидше для точного обґрунтування таких позовних вимог.

15 Стаття 3. Крістін Грей, Комісія з претензій Еритреї/Ефіопії переступає свої межі: Часткове присудження? *Європейський журнал міжнародного права* 17(4) (2006) 699-721.
16 ЄЕСК, Рішення 7, Керівництво щодо відповідальності Jus ad Bellum, 27 липня 2007 р., п. 22.
17 Там само, п. 32.
18 *ДРК проти Уганди,* рішення, 2005 I.C.J. Reports, с. 82, пп. 259-260.
19 *Справа щодо сухопутного та морського кордону між Камеруном та Нігерією (Cameroon v. Nigeria: Equitorial Guinea Intervening)*, рішення, 2002 I.C.J. Reports, с. 153, п.319.
20 *ДРК проти Уганди,* п.259.

6. Що стосується видів порушень, які можуть бути охоплені, окрім порушень Статуту ООН, міжнародне гуманітарне право, законодавство щодо прав людини і навіть міжнародне кримінальне право в деяких аспектах визнають обов›язок відповідальних осіб відшкодовувати збитки. Відповідно до міжнародного гуманітарного права (МГП) сторона конфлікту або член її збройних сил, який порушує положення Конвенцій або Додаткового протоколу I, покладає на цю державу зобов›язання виплатити компенсацію.[21] Держави несуть відповідальність за незаконні порушення за Женевськими конвенціями та Додатковим протоколом I, а не за окремих солдатів, які підлягають ідентифікації.[22] Однак незрозуміло, на кого покладається обов›язок відшкодування збитків, особи не згадуються, тому важко стверджувати, що існує індивідуальне право на відшкодування збитків за порушення МГП.[23] Натомість підставою для виплати компенсації є післявоєнне врегулювання або внутрішні програми відшкодування, які спрямовані на допомогу постраждалим від війни, «незалежно від того, чи були ці травми результатом порушення норми МГП».[24] Оскільки такі програми компенсації за війну часто зосереджуються на шкоді, завданій жертвам внаслідок інциденту, пов›язаного з конфліктом, а не на встановленні того, чи було це порушенням, це відображає «розрив» між міжнародним правом і внутрішньою практикою держав;[25] таким чином, забезпечуючи жертвам супутньої шкоди можливість скористатися засобами правового захисту, незважаючи на правомірність заподіяної шкоди з точки зору МГП.[26] МС ООН визнав, що у випадках, коли реституція неможлива, держави все одно мають «зобов›язання компенсувати відповідним особам завдану шкоду», яка "відображає шкоду, завдану окремим особам та громадам».[27] Відсутність передбаченого права на компенсацію та судового форуму для жертв порушень міжнародного гуманітарного права призвела до того, що жертви часто

21 Стаття 91 Додаткового протоколу I, що підтверджує статтю 3 Гаазького регламенту 1907 року.

22 Фріц Кальшовен, Відповідальність держави за воєнні дії збройних сил: Від статті 3 Гаазької конвенції IV 1907 року до статті 91 Додаткового протоколу I 1977 року і далі, *The International and Comparative Law Quarterly* 40(4) (1991), 827-858, с. 832.

23 Паола Гаета, Чи мають право на компенсацію жертви серйозних порушень міжнародного гуманітарного права? В О. Бен-Нафталі (ред.), *Міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини*, ОУП (2011), 305-327, с. 308.

24 Гаета, там само, с. 310-311.

25 Карла Ферстман, Право на відшкодування шкоди жертвам збройного конфлікту, в М. Латтімер та П. Сендс (ред.), *Сіра зона: Захист цивільного населення між правами людини та законами війни*, Hart Publishing, (2018), 207-230, с. 229.

26 Альфонс Муліфу, *Відшкодування жертвам побічної шкоди*, Wolf Legal Publishers (2014).

27 Правові наслідки будівництва стіни на окупованій палестинській території, Консультативний висновок, Звіти Міжнародного Суду ООН за 2004 рік, 9 липня 2004 року, п.153; та *ДРК проти Уганди*, Збройні дії на території Конго, 9 лютого 2022 року, п.408.

звертаються до національних програм відшкодування збитків або до правозахисних органів з метою отримання компенсації.

7. Згідно з міжнародним правом прав людини, окремі особи та групи жертв мають право на засоби правового захисту під час війни, коли держава окуповувала територію або здійснювала ефективний контроль над територією, на якій вона вела бойові дії. Програми відшкодування можуть бути щедрішими, ніж комісії з розгляду претензій, оскільки вони зосереджені на забезпеченні жертв адекватними заходами для відшкодування шкоди, а не на суворому застосуванні норм міжнародного права. Це зокрема стосується супутньої шкоди, яка може не становити порушення законодавства прав людини або міжнародного гуманітарного права. Згідно з міжнародним кримінальним правом, хоча жертви можуть вимагати відшкодування збитків у Міжнародному кримінальному суді,[28] це дуже залежить від злочинів та засуджених осіб, які визначатимуть вузьке коло жертв, які мають право на відшкодування. Будь-яке таке присудження відшкодування часто ускладнюється незаможністю засуджених осіб, а також браком коштів і можливостей цільового фонду.[29]

8. З точки зору відповідальних суб›єктів, Росія, вторгнувшись в Україну у 2014 році та повторно у 2022 році, вчинила низку міжнародно-протиправних діянь, що дає підстави для її міжнародної відповідальності. Росія також може нести відповідальність за дії сепаратистських сил, коли вони перебували під її ефективним контролем, в тому сенсі, що протиправна поведінка виникла через вказівки, керівництво або контроль з боку Росії, а не просто через їхню залежність від Росії або підтримку з її боку.[30] Це питання вже піднімалося у справі збиття пасажирського літака Малайзійських авіаліній MH-17 над територією України у 2014 році, де ще належить встановити причетність російських сил до нападу. Роль Білорусі та Ірану у постачанні зброї та іншої військової допомоги у російській агресивній війні може призвести до того, що вони також нестимуть відповідальність. Їхня державна відповідальність може випливати з їхньої «допомоги або сприяння у вчиненні міжнародно-протиправного діяння» на підставі того, що вони роблять це, знаючи про обставини міжнародно-протиправного діяння, і що «діяння було б міжнародно-протиправним, якби його

28 Стаття 75 Римського статуту.

29 Люк Моффетт і Клара Сандовал, «Нахиляння вітряків: Відшкодування та Міжнародний кримінальний суд», *Лейденський журнал міжнародного права* 34 (2021), 749-769

30 *Військова та воєнізована діяльність у Нікарагуа та проти Нікарагуа (Нікарагуа проти Сполучених Штатів Америки),* рішення від 26 листопада 1984 року; та стаття 8, Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння.

вчинила ця держава».[31] Окремі військовослужбовці, які постали перед національними та міжнародними кримінальними судами, такими як МКС, можуть бути зобов›язані відшкодувати збитки, але з огляду на масштаби таких порушень, будь-які такі присудження будуть символічними. Юридичні особи, які безпосередньо беруть участь у бойових діях від імені Росії, такі як група Вагнера,[32] або підприємства, що постачають ключові матеріали російським військовим, також можуть бути притягнуті до відповідальності та зобов›язані внести свій внесок у відшкодування збитків. [33]

9. Постраждалі мають право на відшкодування незалежно від того, чи встановлено злочинця або відповідального суб›єкта, чи ні. У випадках інтенсивних артилерійських обстрілів та міських бойових дій може бути важко встановити, з якого саме боку було здійснено постріл, що вбив або поранив цивільну особу. Замість того, щоб розслідувати відповідальність за кожен інцидент, що ускладнить і затягне будь-який процес розгляду претензій, відповідальність за відшкодування збитків має бути чітко покладена на Росію як наслідок розпочатої нею агресивної війни. Цивільне населення, яке потрапило під артилерійські обстріли українських та російських сил, будь-які загиблі, поранені або переміщені цивільні особи не зазнали б такої долі, якби не вторгнення Росії. Прийнятним є покладання відповідальності за наслідки на протиправну сторону — агресивну державу.[34] Україна може погодитися на менш суворі умови відповідальності в рамках прояву доброї волі для досягнення інших поступок з боку Росії, таких як згода на відшкодування збитків, завданих російським цивільним особам, або неналежне поводження з російськими військовополоненими. Відповідальність та інші фактори, які формують процес розгляду претензій/відшкодування, залежать від того, на що сторони погоджуються, або від того, що передбачено міжнародним правом у разі недосягнення згоди. Інституційні рамки надають різні шляхи з власними сильними та слабкими сторонами у вирішенні цих питань.

31 Стаття 16 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року. Хоча застосування цієї норми проти Великої Британії за сприяння авіаударам США в Лівії та ймовірне постачання хімічної зброї до Іраку в 1980-х роках не призвело до виплати репарацій. Проєкти статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння з коментарями, Доповідь Комісії міжнародного права про роботу її п'ятдесят третьої сесії, (2008 р.), с. 66-67.

32 У 2010 році проти групи найманців «Блеквотер» були подані позови до суду, які були врегульовані з низкою цивільних позивачів.

33 Доповідь Робочої групи з питання про права людини і транснаціональні корпорації та інші підприємства, A/HRC/50/40/Add.4, 8 червня 2022 року

34 Як, наприклад, з Комісією ООН з претензій щодо Іраку та Версальським договором щодо Німеччини.

Інституційні рамки

10. Існує три проблеми, які пронизують будь-який варіант створення комісії з відшкодування збитків для України і є спільними для багатьох програм відшкодування: інституційна спроможність, фінансування та своєчасність. Що стосується інституційної спроможності, то збройні конфлікти спричиняють масову віктимізацію, що означає необхідність створення спеціалізованих органів для того, щоб жертви могли отримати доступ до відшкодування, не маючи повних документальних доказів, які можна було б отримати через цивільний судовий позов. Такі програми відшкодування мають забезпечувати доступність, відсутність змагальності та відносно низький доказовий поріг, що дозволяє жертвам подавати свої позови, і в той же час максимізувати ресурси для найбільш постраждалих, запобігати шахрайським позовам та забезпечувати ефективність реалізації таких заходів. Така спроможність вимагає цілого ряду відшкодувань, що виходять за рамки простої компенсації, які повинні надаватися цілою низкою установ по всій країні. Це складно зробити, коли триває насильство або існує небезпека та організована злочинність, яка продовжує порушувати права людей. Як прокоментував один колумбійський представник громадянського суспільства: «Дуже важко відшкодовувати збитки жертві, коли наступного місяця вона зазнає нової віктимізації. Як тоді перекрити кран відшкодування?».[35] Це також відображає проблему відшкодування збитків у затяжних конфліктах, коли жертви можуть отримати відшкодування, але також стикаються з подальшими порушеннями, що робить процес відшкодування схожим на двері, що обертаються, не зменшуючи при цьому джерело насильства. Що стосується фінансування, то це питання обговорюється нижче.

11. Що стосується своєчасності, процес розгляду масових позовів має на меті швидке винесення рішення за позовами потерпілих з огляду на серйозність та масштаб їхньої шкоди, щоб пом›якшити погіршення їхнього становища. Необхідно забезпечити належну правову процедуру, певну доказову базу для позову та доступну процедуру розгляду позовів, програма «повинна мінімізувати операційні витрати ... при максимальному захисті тих, хто, як стверджується, постраждав». "[36] Це не означає, що відшкодування не повинно бути довгостроковим або переглядатися в часі в міру виявлення необхідної шкоди або жертв, але відшкодування

35 Люк Моффетт, *Репарації та війна: пошук балансу у виправленні минулого*, OUP (2022), с. 127.

36 *In re Agent Orange,* 611 F Supp 1396, p1410 (EDNY 1985).

повинно здійснюватися оперативно.[37] Процес розгляду масових позовів повинен «розробити підхід, який є достатньо гнучким, щоб дозволити змістовне порівняння, з одного боку, і достатньо сильним і принциповим, щоб уникнути розпливчастості і загальності, з іншого». [38] Збройний конфлікт може зробити жертв, як цивільних осіб, так і комбатантів, вразливими через шкоду та наслідки, яких вони зазнали, зокрема, через відмову у визнанні їхнього досвіду та прав на відшкодування.[39] Відшкодування також має бути адекватним та ефективним для виправлення завданої шкоди, що вимагає врахування гендерних аспектів та перетину інших ідентичностей, які можуть посилити страждання жертв.[40]

12. Важливо розуміти, що будь-яка програма відшкодування збитків або комісія з відшкодування збитків від війни в Україні буде унікальною, оскільки відображатиме обставини конфлікту та контингент постраждалих. Попередня практика роботи комісій з розгляду претензій та винесення судових рішень щодо військових репарацій дає певне розуміння, але кожна програма репарацій випливає з власних обставин та переговорів між відповідними сторонами. У випадку війни в Україні це може означати, що програма відшкодування не може чекати до закінчення бойових дій або укладення мирної угоди, на що можуть піти роки, якщо така угода взагалі матиме місце. Постраждалі не мають такої розкоші, як час, і триваючі порушення повинні бути враховані при розробці програми відшкодування та довгостроковому фінансовому й інституційному плануванні. Зрештою, для того, щоб відшкодування було ефективним, необхідна реальна участь потерпілих у формуванні таких заходів.

13. Перш ніж детальніше обговорювати ці чотири варіанти, варто коротко зупинитися на інших форумах, до яких можна звертатися за репараціями, і які були активізовані у зв›язку з війною в Україні: Європейський суд з прав людини, Міжнародний суд ООН та Міжнародний кримінальний суд.

37 Принципи 2(c), 11(b) та 15 Основних принципів ООН, що стосуються права на правовий захист та відшкодування збитків за грубі порушення прав людини та серйозні порушення міжнародного гуманітарного права 2005 року; та принципи 8(a), 11(h) та 12(e) Белфастських керівних принципів щодо відшкодування збитків у постконфліктних суспільствах (2022 рік).

38 Ганс Дас, Поняття масових позовів та специфіка вирішення масових позовів, у Відшкодування *несправедливості через процеси масових позовів: Інноваційні відповіді на унікальні виклики*, Постійна палата третейського суду, ОУП (2006), 3-11, с. 11.

39 Маргарет Урбан Уокер, «Моральна вразливість і завдання відшкодування», в К. Маккензі, В. Роджерс і С. Доддс (ред.), «*Вразливість: Нові нариси з етики та феміністичної філософії*», Oxford University Press (2014), 110-133.

40 Суннева Гілмор, Джулі Гійєро та Клара Сандовал, Поза межами *мовчання та стигматизації: Розробка гендерно-чутливого підходу до жертв сексуального насильства в програмах відшкодування шкоди в сім›ї,* RRV (2020).

14. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) дозволяє жертвам подавати позови, якщо вони вичерпали національні засоби правового захисту, але він, ймовірно, буде обмеженим форумом для відшкодування, зважаючи на масштаб порушень і тисячі заяв, вже поданих до Суду щодо війни в Україні. Сам Суд намагається виносити рішення за масовими позовами, що виникають внаслідок тривалого конфлікту, не маючи слідчих або повноважень для збору доказів, він стикається з проблемою «великої кількості передбачуваних жертв і оспорюваних інцидентів, обсягу наданих доказів, труднощів у встановленні відповідних обставин і того факту, що такі ситуації переважно регулюються правовими нормами, відмінними від норм Конвенції [тобто МГП]». [41]Інші органи з прав людини відмовилися присуджувати індивідуальну компенсацію на тій підставі, що було б неможливо справедливо відшкодувати збитки такій великій кількості постраждалих.[42] Складність оцінки вимог великої кількості потерпілих не завадила Європейському суду раніше присуджувати відшкодування окремим заявникам. У справах *Чірагова* та *Саркісяна за позовами* проти Вірменії та Азербайджану у зв›язку з конфліктом у Нагірному Карабасі та навколо нього Суд присудив лише сукупну суму в розмірі 5000 євро для кожної жертви на тій підставі, що «деякі ситуації — зокрема ті, що пов›язані з тривалими конфліктами — насправді не піддаються повному відшкодуванню», а також «“завершенню вирішення на політичному рівні».[43] Знову ж таки, це свідчить про те, що узгоджена загальна сума претензії та адміністративний орган, як процес відшкодування шкоди, будуть більш придатними для надання жертвам відшкодування, яке більше відповідає завданій шкоді та їхній потребі в ширшому спектрі заходів з відшкодування шкоди. Суд постановив, що навіть якщо після конфлікту важко визначити та довести кожну шкоду для великої кількості жертв, враховуючи «велику кількість невідомих», присудження компенсації все одно є доречним за порушення, пов›язані з руйнуванням будинків, жорстоким поводженням та позасудовими стратами.[44] Це питання детальніше обговорюється нижче стосовно другого варіанту.

15. Міжнародний суд ООН (МС ООН) може бути ще однією можливістю для жертв домагатися відшкодування збитків. Нещодавно Суд розглянув питання про відшкодування збитків за незаконну окупацію та анексію Угандою провінції Ітурі на сході ДРК, присудивши 325 млн. доларів США компенсації. Однак ця справа стосується порушень майже двадцятирічної давнини і є дещо меншою за суму 11 млрд.

41 Заява № 38263/ 08, рішення від 21 січня 2021 року, п.141
42 *SERAP проти Нігерії*, ECW/ CCJ/ JUD/ 18/12, 14 грудня 2012 р., пп. 114-115.
43 *Чірагов та інші проти Вірменії (Chiragov and Others v. Armenia),* заява № 13216/05, рішення від 12 грудня 2017 року, пп. 53 та 80; та *Саркісян проти Азербайджану (Sargsyan v. Azerbaijan)* 40167/06, рішення від 12 грудня 2017 року, пп. 35 та 57.
44 *Ахмет Озкан та інші проти Туреччини (Ahmet Özkan and Others v. Turkey),* заява № 21689/93, 6 квітня 2004 року, п. 489.

доларів, яку вимагав конголезький уряд. Поки тривають судові розгляди між Росією та Україною, будь-яке присудження репарацій, ймовірно, залежатиме від рішення Суду і може відбутися через роки, якщо взагалі відбудеться. Такі позови мають подаватися відповідною державою жертви і обмежуватимуться встановленням порушень, виявлених проти відповідальної держави.

16. Міжнародний кримінальний суд (МКС) також розглядався як варіант відшкодування збитків. Хоча МКС дійсно дозволяє жертвам отримати відшкодування, воно залежить від звинувачень та засуджених осіб. Це значно звужує коло осіб, які можуть отримати відшкодування, враховуючи обмежені можливості Суду розглядати лише декілька справ одночасно, а також те, що для вжиття будь-яких заходів після закінчення судового розгляду можуть знадобитися роки. В обох судах необхідно продемонструвати достатні докази правопорушення, чи то з точки зору відповідальності держави за міжнародно-протиправне діяння перед Міжнародним Судом ООН (що не повинно становити складності), чи то довести поза розумним сумнівом індивідуальну кримінальну відповідальність за міжнародні злочини, що підпадають під юрисдикцію МКС. Усі суди не призначені для розгляду складних масових позовів, які тягнуть за собою широкомасштабні міжнародні збройні конфлікти, а їхня правова база та вимоги до доказів, ймовірно, не сприятимуть задоволенню позовів жертв.

17. З огляду на ці питання, можна виділити чотири варіанти, які мають свої сильні та слабкі сторони:

    1. Комісія Організації Об'єднаних Націй з розгляду претензій України
    2. Внутрішня програма репарацій — Українська національна репараційна дирекція
    3. Змішана українсько-російська арбітражна комісія
    4. Незалежний механізм розслідування, реєстр та цільовий фонд для України з Українським національним управлінням репарацій

1. Комісія ООН з розгляду претензій України

18. Найближчим аналогом комісії з розгляду претензій до міжнародного збройного конфлікту та окупації України є вторгнення Іраку в Кувейт у 1990 році, де репарації виплачувалися на підставі агресії.[45] Це було предметом низки резолюцій Ради Безпеки ООН, які в кінцевому підсумку санкціонували створення Комісії ООН з

45 S/RES/687, 8 квітня 1991 року.

питань претензій (КОП) та отримали вказівки від Генерального секретаря ООН щодо того, як саме вона діятиме.[46] Рада Безпеки ООН встановила відповідальність Іраку за будь-які прямі збитки.[47] ККООН була створена не як арбітражний трибунал, а як «політичний орган», який виконував роль встановлення фактів для оцінки і перевірки того, чи кожна претензія свідчить про шкоду, безпосередньо пов'язану з незаконним вторгненням Іраку і окупацією Кувейту, і для присудження грошових компенсацій, якщо таке було застосовно.[48] У тих випадках, коли претензії були спірними, комісія також виконувала «квазісудову функцію» для їхнього вирішення.[49]

19. Фінансування ККООН спочатку здійснювалося за рахунок заморожених активів для покриття початкових витрат, а потім за рахунок надходжень від експорту іракської нафти.[50] Незважаючи на те, що Ірак несе повну відповідальність за наслідки вторгнення та окупації Кувейту, вартість усунення такої шкоди розглядалася у світлі «потреб народу Іраку, платоспроможності Іраку, оціненої спільно з міжнародними фінансовими установами з урахуванням обслуговування зовнішнього боргу, а також потреб іракської економіки».[51] Розмір до 30% було встановлено Радою Безпеки,[52] але Рада керуючих мала повноваження змінювати його у разі необхідності.[53] Що стосується ситуації в Україні, то аналогічна або більша сума може бути стягнута з російського експорту нафти і газу з огляду на більший масштаб порушень та більшу спроможність Росії сплачувати такі суми.

20. З точки зору організації, ККООН складалася з Ради керуючих, як допоміжного органу Ради Безпеки ООН, що дозволяє їй користуватися імунітетами,[54] до складу якої входили 15 представників Ради Безпеки на дворічний період.[55] Рада керуючих відповідала за прийняття рішень, які спрямовували роботу Комісії.

46 S/RES/687; S/RES/706; та S/22661.
47 S/RES/687, 3 квітня 1991 року, пункт 16. N Wühler, The United Nations Compensation Commission' in Permanent Court of Arbitration (ed), *Institutional and Procedural Aspects of Mass Claims Settlement Systems* (Kluwer Law International 2000) 17.
48 Доповідь Генерального секретаря на виконання пункту 19 Резолюції Ради Безпеки 687 (1991), параграф 20.
49 Там же.
50 S/RES/687, п.19.
51 S/RES/687, п.19.
52 S/RES/705, 15 серпня 1991 року.
53 S/RES/778, 2 жовтня 1992 р., п. 10. У 2000 р. вона була зменшена до 25% у зв›язку з гуманітарними потребами іракського народу - S/RES/1330, 5 грудня 2000 р., п. 12; а після вторгнення до Іраку - до 5% у 2003 р. - S/RES/1483, 22 травня 2003 р., п. 21.
54 Стаття 105 Статуту та Конвенції про привілеї та імунітети Організації Об›єднаних Націй 1946 року.
55 S/22559, п.5.

Прийняття рішень було делеговано комісарам, які повинні були здійснювати встановлення фактів та юридичне обґрунтування претензій. Члени Комісії призначалися Генеральним секретарем та затверджувалися Радою керуючих у складі 19 груп. Групи комісарів відповідали за виконання трьох завдань — визначення того, чи підпадають претензії під юрисдикцію Комісії (збитки, що є прямим наслідком вторгнення та окупації Кувейту Іраком), перевірку заявлених збитків та визначення відповідної суми компенсації на основі категорії та наданих доказів.[56] Раді та членам комісії надавали підтримку виконавчий секретар та секретаріат, які здійснювали технічне адміністрування схеми та обслуговували комісію.[57]

21. Позови до КЗК ООН в основному подавалися державами від імені фізичних та юридичних осіб, які постраждали від вторгнення, при цьому міжнародним організаціям та деяким корпораціям дозволялося подавати окремі позови, наприклад, про відшкодування шкоди, завданої нафтовим свердловинам. Що стосується біженців та потенційних заявників без громадянства, зокрема палестинців, які не могли подати позови через свої уряди, то різні міжнародні організації брали участь в інформаційно-просвітницьких програмах, а численні представництва ООН подавали позови від імені заявників, якщо жоден з урядів не міг цього зробити.[58]

22. Комісія класифікувала позови за шістьма категоріями (A-F). Категорія A стосувалася претензій тих, хто був змушений покинути Кувейт або Ірак під час вторгнення; категорія B — серйозних тілесних ушкоджень або смерті члена сім›ї; категорія C включала 21 позицію для відшкодування збитків, включаючи тілесні ушкодження, пошкодження майна і втрату доходу, які не перевищували суму обсягом 100 000 доларів США; категорія D — дев›ять видів збитків, які перевищували суму обсягом 100 000 доларів США; категорія E — збитки, завдані бізнесу, такі як втрата доходів, як приватних, так і державних корпорацій; категорія F — збитки, пошкодження або шкода, заподіяні урядам або міжнародним організаціям, включаючи збитки навколишньому середовищу, а також шкоду, заподіяну майну консульств і посольств. КЗК ООН присудила компенсацію позивачам з 97 країн та 14 міжнародних організацій.

56 Лист Голови Ради керуючих Компенсаційної комісії Організації Об›єднаних Націй від 10 лютого 2022 року на ім›я Голови Ради Безпеки, S/2022/104, 14 лютого 2022 року, пункт 13.

57 S/22559, п.6.

58 Рішення Ради керуючих ККАО ООН № 5 від 18 жовтня 1991 року, *Керівні принципи, що стосуються пункту 19 Критеріїв прискореної обробки термінових претензій* UN Doc S/AC.26/1991/5 (23 жовтня 1991 р.).

23. Позови для осіб, віднесених до категорій A-D, встановлюють різні доказові вимоги залежно від розміру та характеру порушення, про яке заявляється. Наприклад, для категорії А вимагалася лише проста документація для прискореного розгляду заяв від потерпілих, граничні суми компенсацій були встановлені на рівні $15 000 на одного заявника для подружжя, дитини або батьків загиблих та сумою обсягом 30 000 доларів США на сім›ю, 15 000 доларів США для тих, хто зазнав постійних серйозних тілесних ушкоджень або 5 000 доларів США за тимчасові ушкодження, 5 000 доларів США за випадок сексуального насильства або катувань, 2 500 доларів США на одного заявника для тих, хто став свідком смерті, 5 000 доларів США для заручників, 1 500 доларів США для осіб, які зазнали тяжких тілесних ушкоджень або катувань з обтяжуючими обставинами, 1 500 доларів США для заручників, 1 500 доларів США для потерпілих у разі серйозних тілесних ушкоджень або нападів з обтяжуючими обставинами з максимальною сумою 5000 доларів США на сім›ю, 1500 доларів США за утримання заручника протягом трьох днів зі збільшенням до 100 доларів США на день після цього з максимальною сумою 10 000 доларів США, 1500 доларів США для осіб, які були змушені переховуватися через обґрунтовані побоювання за своє життя, зі збільшенням до 50 доларів США на день після трьох днів і максимальною сумою 5000 доларів США на заявника, а також 2500 доларів США для осіб, які були позбавлені всіх своїх економічних ресурсів, що поставило під загрозу їхнє виживання або виживання їхньої сім'ї, з максимальною сумою 5 000 доларів США на одну сім'ю.[59] Менші суми, заявлені в категоріях A-C (менше 100 000 доларів США), означають, що їх легше визначити, в той час як заяви категорій D-F є складнішими і вимагають індивідуального розгляду та підтвердження. [60]

24. Важливо зазначити, що, незважаючи на велику суму, заявлену та виплачену КГЗК ООН (52,4 млрд. дол. США 1,5 мільйонам заявників), цілком ймовірно, що аналогічна комісія для України була б дещо більшою. Наприклад, КГЗК ООН виплатив 3,1 млрд. доларів США 850 000 заявників категорії А, які були змушені тікати, та 13,5 млн. доларів США за смерть та серйозні травми 3 900 заявників категорії В. Проте вже повідомляється про понад 6 100 загиблих цивільних осіб, понад 9 000 поранених у період з 24 лютого по 2 жовтня 2022 року в Україні,[61] та ще 3 400 цивільних

59 Рішення, прийняте Радою керуючих Компенсаційної комісії Організації Об›єднаних Націй на її четвертій сесії, на 22-му засіданні, що відбулося 24 січня 1992 року, S/AC.26/1992/8, 27 січня 1992 року; претензії категорії С вимагають додаткових доказів, але можуть допускати особисті претензії на суму до 100 000 доларів США. S/AC.26/1991/1, 2 серпня 1991 року; та

60 S/AC.26/1998/2, 3 лютого 1998 року; та S/2022/104, 14 лютого 2022 року, пункт 37.

61 Втрати цивільного населення, пов›язані з конфліктом в Україні, УВКПЛ, 27 січня 2022 року.

осіб, загиблих у 2014-2022 роках,[62] а також про 7,78 мільйона українських біженців у Європі[63] та ще 6,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб в Україні, які були змушені покинути свої домівки.[64]

25. Категорії претензій КЗК ООН є недосконалими для України, але вказують на низку корисних уроків, як-от необхідність дозволу жертвам подавати спрощені та швидкі претензії, охопити вимушених переселенців (до яких, можливо, потрібно буде включити українців, які втекли з Росії та Білорусі), включити екологічну шкоду та претензії корпорацій, а також претензії інших урядів, як-от, ракетний удар по консульству Німеччини в Києві у жовтні 2022 року. КЗК ООН також надає деякі ідеї щодо того, як організувати такий орган для України та як прискорити розгляд позовів.

26. З метою прискорення оцінки великої кількості позовів КЗК ООН не проводив індивідуальної оцінки позовів для всіх категорій, а для категорій A і C використовував вибірку випадково відібраних позовів на підставі того, що вони порушують «загальні фактичні та правові питання» і сприятимуть «ефективному правосуддю».[65] МКС у нещодавній справі *Нтаганди* також постановив використовувати лише вибірку позовів, приблизно 5%, щоб уникнути трудомісткої індивідуальної оцінки заяв.[66] Однак у випадку з КЗК ООН він мав справу з понад 850 000 позовів категорії A та 1,7 мільйона позовів категорії C, тоді як лише 6,500 позовів категорії B були оцінені в індивідуальному порядку.

27. Хоча модель і досвід ККООН є корисними, обставини для України, зокрема консенсус у Раді Безпеки ООН (РБ ООН), є різко контрастними і означають, що малоймовірно, що подібна комісія з розгляду претензій буде створена без згоди Росії. Можливо, після закінчення бойових дій комісія з розгляду претензій може бути створена за згодою України та Росії, але вона повинна мати встановлену правову основу для роботи та розмежування відповідальності за виплату таких масових претензій, в іншому випадку арбітраж між сторонами може виявитися привабливішим

62 Україна: Оновлена інформація про жертви серед цивільного населення, УВКПЛ, жовтень 2022 року. Сюди не включено статистику порушень щодо військовополонених та військовозобов›язаних.

63 УВКБ ООН повідомляє, що з лютого 2022 року Україну покинули понад 14,85 мільйона осіб, з яких 7,3 мільйона повернулися за останні місяці. Див. https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine

64 МОМ, Звіт про ситуацію з внутрішнім переміщенням в Україні, Загальне населення: Опитування 10-го раунду, 27 жовтня 2022 року.

65 S/AC.26/1995/4, п.9.

66 Наказ про виконання рішення за апеляційними скаргами на рішення Судової палати VI від 8 березня 2021 року «Наказ про репарації», ICC-01/04-02/06-2786, 25 жовтня 2022 року.

варіантом. З огляду на тупикову ситуацію в РБ ООН через право вето Росії, Генеральна Асамблея ООН могла б створити допоміжний орган[67] , який міг би документувати порушення та сприяти збору доказів на підтримку подальших вимог щодо репарацій. Такі допоміжні органи, створені Генеральною Асамблеєю, були наділені функціями відшкодування збитків, як, наприклад, Погоджувальна комісія для Палестини.[68] Будь-який допоміжний орган ГА ООН за своєю суттю обмежений повноваженнями органу, що його створив, а це означає, що він може лише надавати рекомендації та ініціювати дослідження, тому він не є життєздатним шляхом для здійснення військових репарацій. Однак робота IIIM для Сирії[69] та IIMM для М›янми пропонує потенційний шлях, який може бути корисним для більш гібридного органу, обговорюваного в рамках варіанту 4. Хоча були деякі пропозиції щодо того, що Генеральна Асамблея ООН могла б, відповідно до резолюції «Єдність заради миру», забезпечити шлях для вирішення питань, які Рада Безпеки ООН не може вирішити, вона не надає жодних повноважень Асамблеї, окрім її мандату щодо надання рекомендацій членам Організації щодо колективних заходів.[70]

28. Незважаючи на те, що модель КЗК ООН передбачає незалежний спосіб оцінки масових претензій від широкого кола заявників, політичний глухий кут у Раді Безпеки ООН означає, що наразі вона не може бути реалізована. Протягом останніх тридцяти років спостерігається зростаюча тенденція до створення програм відшкодування збитків на національному рівні.

67 Стаття 22 Статуту ООН.

68 У 1948 році Генеральна Асамблея ООН створила допоміжний орган для врегулювання конфлікту навколо Палестини (Погоджувальну комісію), який був уповноважений сприяти посередництву і переговорам між відповідними сторонами з метою досягнення остаточного врегулювання невирішених питань. Вона також визнала, що біженцям має бути дозволено повернутися додому, а тим, хто не бажає повертатися, має бути виплачена компенсація за втрату або пошкодження їхніх домівок. Хоча вона не змогла забезпечити репатріацію та розселення палестинських біженців, вона детально задокументувала майнові претензії біженців. 11 грудня 1948 р. A/RES/194, п. 11. Террі М. Ремпель, Погоджувальна комісія Організації Об›єднаних Націй для Палестини, захист і довгострокове рішення для палестинських біженців, BADIL — Інформаційно-дискусійна записка 5 (2000).

69 Заснована у 2016 році Генеральною Асамблеєю ООН - A/RES/71/248, 21 грудня 2016 року.

70 A/RES/377(v), 3 листопада 1950 року.

2. Програма внутрішньої репарації - Українська національна дирекція з питань репарації

29. Внутрішня програма відшкодування через процес масових позовів або адміністративний режим може краще задовольнити потреби у відшкодуванні шкоди великій кількості жертв, при цьому держава бере на себе відповідальність за відшкодування шкоди всім жертвам збройного конфлікту, незалежно від того, чи були вони державними, недержавними або невідомими суб›єктами.[71] Це полегшує тягар заявлення претензій для жертв, порівняно із зверненням до суду, пропонуючи жертвам «швидші результати, менші витрати, пом›якшені стандарти доказів, незмагальні процедури та вищу ймовірність отримання виплат».[72] Спеціальний доповідач ООН з питань встановлення істини, правосуддя, відшкодування збитків та гарантій недопущення повторення подібних порушень визначає такі програми як,

> «адміністративні процеси, створені державами з метою роботи з великою кількістю жертв, які визначають, хто може претендувати на статус жертви і які порушення підлягають відшкодуванню, а також встановлюють заходи відшкодування (пільги) за заподіяну шкоду. Вони спрямовані на забезпечення рівного та послідовного ставлення до жертв, оскільки жертви, які постраждали від одного і того ж виду порушення, отримують однакові форми відшкодування».[73]

30. Значна частина запропонованих пропозицій щодо відшкодування збитків Україні за російську агресію зосереджується на компенсації. Хоча це спирається на досвід попередніх комісій з розгляду масових претензій і робить відповідні засоби правового захисту кількісно вимірюваними та керованішими для відповідальної держави, це також не враховує важливу практику відшкодування збитків у перехідних суспільствах. Зокрема, широкомасштабний і руйнівний вплив війни на окремих осіб, сім'ї, громади та суспільства, який не може бути усунуто лише компенсацією. Дійсно, компенсація часто асоціюється з «відкупом» або змушенням жертв замовкнути, як криваві гроші від відповідальних осіб для погашення їхніх

71 Пітер Ван дер Ауверaерт, Потенціал для відшкодування: Відшкодування та широкомасштабне переміщення, в Р. Дуті (ред.), *Правосуддя перехідного періоду та переміщення*, МЦППП (2012), 139-186, с142.
72 A/69/518, п.4.
73 A/HRC/42/45, 11 липня 2019 року, пункт 31.

боргів, а не як гарантія неповторення таких порушень.[74] Важливо сформулювати рішення як програму відшкодування, а не просто як компенсаційну комісію. Це особливо важливо для цілого ряду порушень, що мали місце, оскільки намагання повернути жертву до ситуації, в якій вона перебувала до порушення, є «неможливим, недостатнім і неадекватним».[75] Відшкодування має виходити за рамки компенсації і відображати серйозну та довготривалу шкоду, яку жертви грубих порушень прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права зазнали на власному досвіді.[76] Такий комплексний підхід дозволяє полегшити страждання жертв, утвердити їхню гідність, пробудити суспільну свідомість щодо таких злочинів та зобов›язати до неповторення порушень.[77] Це часто знаходить своє відображення у програмах відшкодування збитків, наприклад, Перуанський інтегральний план відшкодування збитків (PIR) передбачає шість програм відшкодування, які включають відновлення прав «громадян», освіту, охорону здоров'я, колективні заходи, символічні відшкодування, а також програму сприяння та полегшення доступу до вирішення житлового питання.[78]

31. Може виникнути потреба у створенні міждержавної комісії для сприяння відшкодуванню певних збитків, пов›язаних із насильницьким переміщенням дітей та їхнім зникненням. Наприклад, у випадках вивезення українських дітей з України до Росії було визнано, що для адекватного відшкодування такої шкоди недостатньо компенсації, а потрібно, щоб відповідальна держава ефективно розслідувала, розшукувала та ідентифікувала тих дітей, які були насильно вивезені, а також ідентифікувала, переслідувала та покарала винних,[79] , а також створила національну комісію з розшуку молодих людей, які насильно зникли або були вилучені з їхніх сімей, вебсторінку для пошуку, а також систему генетичної

74 Брайс Діксон, Протидія повстанцям і права людини в Північній Ірландії, в П. Діксон (ред.), *Британський підхід до протидії повстанцям: Від Малайзії та Північної Ірландії до Іраку та Афганістану*, Springer (2012), 291-313, с. 300.

75 *Блейк проти Гватемали,* рішення від 22 січня 1999 року (Репарації та витрати), п.42.

76 Клара Сандовал, Два кроки вперед, один крок назад: Роздуми про судову практику Міжамериканського суду з прав людини щодо внутрішніх програм відшкодування, *Міжнародний журнал з прав людини* 22(9) (2018), 1192-1208, с1193.

77 Рішення у справі «Мапіріпанська різанина проти Колумбії», 15 вересня 2005 року, п. 282

78 Джулі Гійєро, Відшкодування *в Перу: 15 років надання відшкодування*, RRV (2019), с. 16.

79 *Серрано Круз,* п.175.

ідентифікації ДНК, яка б допомагала у розшуку.[80] Що стосується зниклих безвісти або місцезнаходження останків позасудових страт, то міждержавна комісія, така як Незалежна комісія з пошуку останків жертв за участю урядів Великої Британії та Ірландії ([81]), могла б сприяти пошуку, ідентифікації та поверненню таких останків, що, однак, потребуватиме співпраці з Росією, щоб бути ефективною.[82]

32. Основні принципи ООН 2005 року передбачають, що держави повинні створювати національні програми відшкодування та іншої допомоги жертвам у випадку, якщо «сторони, відповідальні за заподіяну шкоду, не можуть або не бажають виконувати *свої зобов›язання*». [83] Національна програма відшкодування зазвичай складається з трьох елементів: правової бази; адміністративного органу з реєстром; та міжвідомчого координаційного органу.

33. Програма відшкодування потребує президентського/виконавчого указу або законодавчої бази для того, щоб надати їй повноваження для роботи, найму персоналу, юридичної сили для прийняття рішень та використання бюджетних коштів. Такий закон або указ виконавчої влади, встановлюючи правову основу та конституцію програми відшкодування, також повинен бути доповнений положеннями, які можуть бути розроблені самим органом, наприклад, конкретними правилами щодо права на отримання відшкодування, вимогами до доказів та процедурою оскарження.[84] Відповідно до Конституції України існує низка прав, які визнають право осіб на правовий захист від порушень щодо власності,

80 *Серрано Круз,* пп.183-193. Суддя Вентура Роблес у своїй окремій думці також підкреслив аргументацію у цій справі, що держава повинна «використовувати всі можливі методи розслідування» для ідентифікації таких дітей, які мають «право на ім›я», що включає в себе знання їхніх імен при народженні та визнання їхнього зв'язку з найближчими родичами в рамках відновлення їхньої ідентичності - *Serrano Cruz,* p12-14.

81 Комісія несе відповідальність за зникнення, скоєні недержавними збройними угрупованнями (IPA), і є ефективним нейтральним і неупередженим органом, який керує процесом повернення зниклих безвісти, хоча її завданням є розшук набагато меншої кількості жертв.

82 Відповідно до Женевських конвенцій існують зобов›язання щодо ідентифікації, документування, повідомлення родин та шанобливого поховання, які є обов›язковими для Росії та України. Див. статтю 17 Першої Женевської конвенції, статтю 120 Третьої Женевської конвенції, статтю 130 Четвертої Женевської конвенції та статті 32-34 Додаткового протоколу I.

83 Принцип 16. Див. також Принцип 17 щодо виконання національних та іноземних рішень про відшкодування шкоди фізичним або юридичним особам, відповідальним за завдану шкоду; та Принцип 3, Чиказькі принципи постконфліктного правосуддя (2008 р.), Міжнародний інститут законодавства щодо прав людини, с. 46.

84 Багато з цих питань можуть бути передбачені в засновницькому законі, але може бути ефективнішим для самого органу з призначеними ним членами мати певну гнучкість у зміні таких правил, зокрема якщо вони є суперечливими і щодо них важко досягти політичного консенсусу.

довкілля, матеріальної та моральної шкоди, завданої особі, а також конституційних порушень.[85] Хоча Україна у 2021 році прийняла закон про сприяння розслідуванню та переслідуванню міжнародних злочинів, він не містить положень про відшкодування збитків.[86] Від початку окупації Криму вже були докладені зусилля для комплексного підходу до подолання наслідків конфлікту та окупації в Україні.[87] Компенсації та відшкодування визначені як у законопроєктах 2018, так і 2021 років,[88] , але вони не формулюють правової та адміністративної бази, яка б дозволила реалізувати такі цілі для всіх жертв конфлікту. Деякі українські правозахисні організації зазначають, що проблема таких законів полягає в тому, що вони є фрагментарними, їм бракує правової визначеності, вони розширюють повноваження Президента України та не ґрунтуються на консультаціях з особами, які проживають на окупованих та анексованих територіях.[89] Україні необхідно прийняти новий закон або указ Президента про створення національної дирекції з питань відшкодування збитків з детальним визначенням обсягу порушень, права на відшкодування, процесуальних та доказових стандартів для покращення доступу до відшкодування збитків жертвам війни. Як обговорюється нижче щодо права на відшкодування, заявники повинні лише довести свою шкоду внаслідок вторгнення та окупації України, а не окремі порушення чи винуватців. Це зробить схему простішою та полегшить доступ жертв до неї та надання доказів на підтвердження їхніх вимог.

34. Основна робота програми відшкодування відбувається в її адміністративному органі, який часто складається з декількох частин, включаючи керівний орган, очолюваний президентом або через виконавчу/керівну раду, секретаріат персоналу для сприяння повсякденній роботі, орган з вирішення спорів та реєстр. Керівний орган програми відшкодування може складатися з комісарів або членів комісії, які допомагають керувати виконавчим напрямком програми разом з директором або головою програми. У Чилі програма відшкодування збитків здійснюється корпорацією у складі директора та шести інших членів, які призначаються Президентом і затверджуються Сенатом.[90] У Туреччині Комісія

85 Статті 41, 50, 56, 142 і 152 Конституції України 1996 року.

86 Закон 2021 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права», Закон № 2689.

87 Див. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про реституцію майна та виплату компенсацій внутрішньо переміщеним особам, біженцям та іншим постраждалим особам».

88 Проєкт Закону про засади державної політики захисту прав людини в умовах подолання наслідків збройного конфлікту; та Проєкт Закону про засади державної політики перехідного періоду, 9 серпня 2021 року.

89 Аналіз законопроєкту «Про засади державної політики перехідного періоду», Донбас SOS, Крим SOS, Право на захист, Восток-SOS, Вплив, Радник SSS, ZMINA та Кримські правозахисні групи, 20 серпня 2021 року

90

з оцінки збитків складається з одного голови та шести інших членів.[91] У Шрі-Ланці Управління з питань відшкодування збитків складається з п›яти членів, призначених Президентом за рекомендацією Конституційної ради, яка разом з Президентом рекомендує кандидатуру Голови для призначення.[92] У Північній Ірландії Раду з питань виплат потерпілим очолює суддя, а керівна рада наймається через незалежну комісію з призначення суддів, яка призначає медичних, юридичних та непрофесійних членів для роботи в комісіях, а також обирає певну кількість членів для ради.[93] Може виникнути потреба у призначенні більшої кількості членів колегії, щоб впоратися з великою кількістю заяв і вчасно винести рішення щодо них. Такі групи або комісії можуть бути призначені на регіональному або місцевому рівні. Після Другої світової війни в Німеччині було створено понад 600 місцевих управлінь з питань відшкодування збитків у Західній Німеччині, в яких у 1960-х роках працювало 25 000 співробітників.[94] Німецький фонд «Пам›ять, відповідальність і майбутнє» складається з низки німецьких урядових і парламентських чиновників, представників німецьких компаній, груп переслідуваних жертв, відповідних урядів інших країн, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та МОМ, а також німецької організації Ради у справах нацистських переслідувачів.[95] Відповідно, існують різні підходи до створення та організації керівного органу програми відшкодування.

35. Реєстр відповідає за збір, узагальнення та зберігання даних про досвід потерпілих від злочинів. Ці дані отримуються із заяв потерпілих та іншої інформації, наданої організаціями громадянського суспільства, а також з офіційних документів та архівів, що зберігаються в різних міністерствах, та будь-яких інших підтверджувальних документів, таких як медична документація, висновки про інвалідність, документи про власність, а у випадку України — з Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. Метою реєстру є «документування масштабів порушень прав людини в конкретному контексті, а також визначення та уточнення переліку бенефіціарів програм відшкодування».[96] Реєстр не виносить рішення за позовами, а скоріше зводить

91 Стаття 4, 2004 р. Закон Туреччини № 5233 «Про відшкодування збитків, завданих терором та боротьбу з тероризмом».
92 Стаття 4, Закон про Управління з питань відшкодування збитків, № 34 від 2018 року.
93 Додаток 1, Положення про виплати потерпілим 2020.
94 Überblick über den Lastenausgleich von Henning Bartels, Vizepräsident des Bundesausgleichsamt (Beitrag auf der Konferenz 'Kriegsfolgenarchivgut' in Bayreuth, 14.10.2019) https://www.bundesarchiv.de/DE/Content/Publikationen/Aufsaetze/kriegsfolgenarchivgut-p1-bartels.html
95 Розділ 5, Закон про створення Фонду «Пам›ять, відповідальність і майбутнє».
96 Хайро Рівас, Офіційні реєстри жертв: Інструмент для визнання порушень прав людини, *Journal of Human Rights Practice* 8(1) (2016) 116-127.

воєдино дані, щоб дозволити експертам, суддям або іншим судовим органам оцінити позов і докази на основі правової бази та повноважень органу з питань відшкодування збитків.

36. Що стосується винесення рішення за заявами потерпілих, то члени комісії або групи експертів зазвичай несуть відповідальність за використання свого розсуду для оцінки заяви потерпілого на основі критеріїв програми та категорій заголовків заяв. Початковий процес відсіювання, як-от використання системи світлофора, де зелений колір = відповідає критеріям прийнятності та має достатньо доказів, жовтий = відповідає критеріям прийнятності, але потребує більше доказів, червоний = не відповідає критеріям прийнятності, може бути використаний для полегшення подальшої оцінки шляхом кодування заявок.[97] Тим, хто не має достатніх доказів, може бути відкладено прийняття остаточного рішення щодо їхньої заявки до того часу, поки вони не зможуть подати додаткову підтверджувальну документацію, і будь-яке рішення може бути оскаржене,

37. Останньою ланкою внутрішньої програми відшкодування є міжвідомчий координаційний орган, який є особливо важливим для управління міжвідомчою реалізацією низки заходів з відшкодування та доступу до інформації для сприяння комплексним заходам, таким як забезпечення житлом та спеціалізованою медичною реабілітацією. Наприклад, у Перу програма відшкодування координується Багатогалузевою комісією високого рівня (CMAN), до складу якої входять шість урядових міністерств.[98] У Гватемалі Національна компенсаційна комісія (CNR) включає представників п›яти урядових міністерств і підпорядковується Секретаріату з питань миру.[99] Така координація також має внесок і нагляд з боку громадянського суспільства та організацій потерпілих з метою підвищення прозорості та підзвітності процесу прийняття рішень. У Гватемалі створено Консультативну раду організацій потерпілих у складі п›яти членів, до якої входять жінки, представники корінних народів та правозахисних організацій, які беруть участь у засіданнях ради, але не мають права голосу.[100] У Колумбії були створені таблиці жертв (mesas), щоб дозволити жертвам і правозахисникам брати участь на місцевому, національному та регіональному рівнях у розробці, впровадженні, виконанні та оцінці

97 Принцип 12(e), Белфастські керівні принципи щодо відшкодування збитків у постконфліктних суспільствах (2022).

98 Крістіан Корреа, Відшкодування в Перу: Від рекомендацій до реалізації, МЦППР (2013), с. 5-6.

99 Гватемальська програма відшкодування збитків припинила своє існування через брак фінансування, а її діяльність була передана до урядового органу з питань розвитку, незважаючи на те, що більшість жертв так і не отримали відшкодування.

100 Стаття 4, Національна програма компенсацій — Урядова угода 258-2003, 8 травня 2003 року.

програми відшкодування,[101] хоча вона страждає від залучення жертв у довгостроковій перспективі.[102]

38. За своєю природою схеми адміністративного відшкодування можуть (але не обов›язково) використовувати м›якіші правила процедури, щоб охопити більшу кількість потерпілих/позивачів. Однак програми адміністративного відшкодування також, як правило, передбачають менші виплати компенсацій, і при цьому можуть не досягати «повного» відшкодування шкоди та репарацій для потерпілих, що відображає компроміс у забезпеченні скромнішого розподілу вигод для більшої кількості потерпілих[103], а також забезпечення «доцільності та доступності».[104] Це контрастує з характером відшкодування, що присуджується міжнародними та регіональними судами, які часто мають справу з меншою кількістю потерпілих, що розглядаються ними.[105] Існування програми адміністративного відшкодування не повинно повністю позбавляти потерпілих можливості вимагати відшкодування через суд, відповідно до їхнього права на ефективний засіб правового захисту.[106]

39. Національна програма відшкодування шкоди є прагматичнішим та найдоступнішим способом для постраждалих в Україні отримати відшкодування в найкоротші строки. В Україні вже є сотні цивільних позовів, поданих жертвами, які постраждали від насильства до лютого 2022 року внаслідок війни на Донбасі, в Криму та Луганську.[107] За відсутності спеціального закону, на підставі якого можна було б подавати позови, або програми для їхнього своєчасного розгляду, більшість жертв були змушені чекати на завершення розгляду справ близько 20 місяців, що було до нинішнього вторгнення.[108] Позови проти Росії під час розгляду в українських судах суперечитимуть

101 Стаття 193, Закон 1448/2011.
102 Mijke De Waardt and Sanne Weber, Beyond the victims' just presence: an empirical analysis of victim's participation in transitional justice in Colombia, *Journal of Human Rights Practice* 11(1) (2019) 209-228.
103 De Greiff (2014), пп. 19 і 21.
104 Крістіан Корреа, Від принципів до практики: Виклики здійснення відшкодування за масові порушення в Колумбії, МЦППЛ (2015), с. 7. Доступно за посиланням https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ_Report_ColombiaReparationsChallenges_2015.pdf.
105 Сандовал (2017).
106 De Greiff (2014), п. 14; Основні керівні принципи МАКПЛ, п. 6; Зауваження загального порядку № 4 АКПЛ, п. 9.
107 Норвезька рада у справах біженців, Отримання компенсації за майно, пошкоджене або зруйноване внаслідок бойових дій у збройному конфлікті на сході України: Прогалини та можливості березень-жовтень 2018 року, (2019). Доступно за посиланням: https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/0.2-pursuing-compensation-for-properties-damaged-or-destroyed-as-a-result-of-hostilities-in-the-armed-conflict-in-eastern-ukraine-gaps-and-opportunities/nrc-study_pursuing-compensation-for-damaged-or-destroyed-property_eng.pdf
108 Там само, с. 5.

принципу суверенного імунітету, який забороняє подавати позови проти іноземної держави до національних судів.[109] Україна не може дозволити собі подавати численні цивільні позови в іноземних державах, де активи заморожені, щоб полегшити використання цих ресурсів для відшкодування збитків. [110]

Правозахисні зобов›язання національних програм відшкодування збитків

40. На відміну від інших компенсаційних комісій, національні програми відшкодування часто оцінюються з точки зору їхньої відповідності міжнародному праву в галузі прав людини. Основні принципи ООН 2005 року щодо права на правовий захист та відшкодування збитків встановлюють деякі загальні, орієнтовні, але не юридично зобов›язувальні вказівки. Ключові елементи включають швидке, адекватне та ефективне відшкодування, що також є обов›язковою вимогою перед регіональними органами з прав людини. [111]

41. Регіональні суди з прав людини виносили рішення за позовами жертв збройних конфліктів про відшкодування шкоди, а також оцінювали ефективність національних програм відшкодування шкоди з точки зору дотримання права жертв на ефективний засіб правового захисту. Незважаючи на те, що до правозахисних органів все частіше звертаються для вирішення позовів про компенсацію, Європейський суд з прав людини неодноразово заявляв, що у випадку міжнародних збройних конфліктів, які зачіпають великі групи населення, держави самі повинні досягти врегулювання питання про компенсацію шляхом укладення мирної угоди.[112] Крім того, Європейський суд постановив, що, як і у випадку з війною в Нагірному Карабасі, такі «тривалі конфлікти насправді не підлягають повному відшкодуванню», присуджуючи сукупну компенсацію за низку порушень, які можуть становити воєнні злочини,[113] , тоді як в інших випадках, таких як курдсько-турецька війна, Європейський суд присуджував індивідуальні компенсації цивільним особам, які постраждали від руйнування їхніх домівок, жорстокого поводження під час утримання під вартою і позасудових страт. . [114]

109 *Юрисдикційні імунітети держави (Німеччина проти Італії: втручання Греції),* рішення, Звіти *МС ООН за* 2012 рік, с.99.

110 Олександр Водянніков, Компенсаційний механізм для України: Варіант для багатосторонніх дій, OpinioJuris, 13 травня 2022 року https://opiniojuris.org/2022/05/13/compensation-mechanism-for-ukraine-an-option-for-multilateral-action/

111 Щодо імплементації цих принципів див. Белфастські настанови щодо репарацій для постконфліктних суспільств (2022 р.).

112 *Саркісян проти Азербайджану* (*Sargsyan v. Azerbaijan),* (заява № 40167/06), 16 червня 2015 року, п. 216.

113 *Чірагов та інші проти Вірменії (Chiragov and Others v. Armenia),* заява № 13216/05, рішення від 12 грудня 2017 року, пп. 53 та 80

114 *Ахмет Озкан та інші проти Туреччини (Ahmet Özkan and Others v. Turkey),* заява № 21689/93, 6 квітня 2004 року, п. 489.

42. Хоча міжнародне гуманітарне право вважається *lex specialis* при розгляді справ про порушення прав людини під час збройних конфліктів, регіональні суди все ще визнають порушення права на життя, які потенційно можуть становити воєнні злочини, і присуджують компенсацію, зокрема, за використання зброї невибіркової дії, такої як касетні боєприпаси,[115] вогнемети, гранати та запалювальні снаряди,[116] та повітряні бомбардування сіл.[117] Європейський суд не бажає переглядати національні компенсації за воєнні злочини, як, наприклад, у справі Баха Муси, який отримав від британського уряду 575 000 фунтів стерлінгів, і не бачить свого місця в тому, щоб «функціонувати подібно до національних деліктних судів при розподілі вини та компенсації збитків між цивільними сторонами».[118] Суд також зазначив, що у випадках примусового переміщення, наприклад, хорватських сербів з Хорватії під час операції «Шторм» у 1995 році, незважаючи на тривалі затримки у розгляді позовів про компенсацію, держави за таких обставин мають «широку свободу розсуду», зважаючи на «винятково складне завдання» розгляду таких масових позовів.[119]

43. Міжамериканський суд стверджує, що він все ще має юрисдикцію оцінювати дотримання державою прав людини, якщо вона створила програму відшкодування шкоди, завданої жертвам війни, з метою задоволення критеріїв «об›єктивності, розумності та ефективності для надання адекватного відшкодування».[120] Міжамериканський суд постановив, що національна програма відшкодування для великої кількості жертв збройних конфліктів є «одним із законних способів задоволення права на відшкодування», і що, хоча присудження в рамках такої програми можуть бути меншими, ніж ті, що призначаються судом, вони все одно повинні керуватися законодавством із прав людини та критерієм справедливості, щоб вони «не стали ілюзорними або насмішкуватими, а зробили реальний внесок у допомогу жертві в подоланні негативних наслідків порушень прав людини для їхнього життя».[121] Вона також встановлює, що такі програми повинні оцінюватися у світлі їхньої здатності відшкодовувати шкоду та задовольняти зобов›язання щодо встановлення істини та правосуддя, що включає вимоги щодо їхньої легітимності на основі

115 *Різанина в Санто-Домінго проти Колумбії,* пп. 215 і 229.
116 *Тагаєва та інші проти Росії*, п.609
117 Бензер та інші проти Туреччини, 23502/ 06 12 листопада 2013 року, пп.210-212.
118 *Справа «Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства»* (*Al-Skeini and Others v. The United Kingdom),* (заява № 55721/07), 7 липня 2011 року, п. 182.
119 *Radanović проти Хорватії,* рішення, № 9056/02, 21 грудня 2006 року, п. 49.
120 *Manuel Cepeda Vargas проти Колумбії,* рішення від 26 травня 2010 року, п. 246; *Gomes Lund та інші ("Guerrilha do Araguaia") проти Бразилії*, рішення від 24 листопада 2010 року, п. 303; та *Vereda la Esperanza проти Колумбії*, рішення від 31 серпня 2017 року, п. 265.
121 *Громади африканського походження, переміщені з басейну річки Какаріка (Операція «Генезис») проти Колумбії*, рішення від 20 листопада 2013 року, пп. 470-471.

«консультації з потерпілими та їхньої участі; їхнього добросовісного прийняття; ступеня соціальної інтеграції, який вони допускають; розумності і пропорційності матеріальних заходів; типів причин, наведених для надання відшкодування групою сімей, а не індивідуально; критеріїв розподілу між членами сім›ї (черговість або відсотки); параметрів справедливого розподілу, які враховують становище жінок серед членів сім›ї або інших диференційованих аспектів, як-от те, чи перебувають земля та інші засоби виробництва у колективній власності.»[122]

44. Суд також зазначає, що при відшкодуванні шкоди великій кількості потерпілих залишається потреба у визначенні та індивідуалізації того, яким чином потерпілі у справі отримають вигоду від таких заходів.[123] Ці норми надають певні вказівки щодо того, як має виглядати адекватна та відповідна правам людини національна програма відшкодування. Україна відступила від низки прав, передбачених Європейською конвенцією з прав людини, в тому числі від права на правовий захист, передбаченого статтею 13. Хоча це може бути успішно оскаржено,[124] це має наслідки для здатності жертв забезпечити ефективність та відповідність такої програми правам людини. Існують й інші проблеми в реалізації такої програми в Україні.

Виклики

45. Відшкодування є ключовою частиною забезпечення ефективного засобу правового захисту в Україні; однак, створення внутрішньої програми відшкодування стикається з низкою проблем, серед яких дві є найактуальнішими: фінансування та окуповані території. З точки зору фінансування, програма відшкодування збитків цивільному населенню в Україні, ймовірно, коштуватиме мільярди. Українська програма відшкодування матиме справу з мільйонами потенційних жертв, і навряд чи в умовах триваючої війни та пошкодження інфраструктури вдасться визначити пріоритети відшкодування в короткостроковій та середньостроковій перспективі. Створення програми відшкодування без достатньої фінансової підтримки, яка б відповідала очікуванням жертв, призведе до розчарування і перешкоджатиме відновленню контролю над своїм життям та

122 Там само; підтверджено у справі «*Ярсе та інші проти Колумбії» (Yarce et al. v. Colombia),* рішення від 22 листопада 2016 року, п. 327

123 *Ярсе та інші проти Колумбії*, рішення від 22 листопада 2016 року, п. 329.

124 Конолл Меллорі, Протистояння порушенням прав людини в Україні: Деякі правові та практичні виклики, в Д. Роджерс (ред.), *Права людини на війні*, Springer (2022) 367-382.

забезпеченню гідного рівня життя жертв.[125] Дехто пропонував створити цільовий фонд для донорів, але, як зазначено нижче, якщо це не стосується конфіскованих активів, створення програми на основі добровільних пожертвувань буде явно недостатнім для адекватного відшкодування завданої шкоди. Що стосується другого виклику, то частина України залишається під російською окупацією, що робить будь-яку програму відшкодування недоступною для жертв на цих територіях. У затяжних конфліктах програма відшкодування часто діє роками, якщо не десятиліттями, тому вона може бути поширена на ці окуповані території після їхнього звільнення. Німецька програма відшкодування збитків жертвам нацистських переслідувань, яка в основному була завершена до кінця 1960-х років, у 1980-х роках створила новий Фонд допомоги жертвам нацизму для Східної Німеччини та Східної Європи, хоча він пропонує фіксовані суми, а не довічні пенсії жертвам, які мають на це право.

3. Українсько-російська змішана арбітражна комісія

46. Після закінчення військових дій держави, що беруть участь у конфлікті, можуть у мирній угоді передбачити, що будь-які невирішені претензії можуть бути врегульовані через арбітражний орган. Змішаний характер таких органів означає, що він виносить рішення за позовами від обох сторін та уповноваженими від кожної сторони.[126] Це органи ad hoc, які в певних випадках дозволили державам вимагати відшкодування за порушення, вчинені повстанцями, які повалили державу або її частину, як, наприклад, у Мексиці, Ірландії та Венесуелі[127] Версальський договір передбачав створення змішаних арбітражних трибуналів, що дозволило приватним особам вимагати від Німеччини компенсації за збитки або шкоду, заподіяну їхньому майну, а

125 Наомі Рохт-Арріаза, Відшкодування після репресій та масового насильства, в Е. Стовер та Х. Вайнштейн (ред.), *Мій сусід, мій ворог Правосуддя та громада після масових звірств*, CUP 2004, 121-139.

126 Наприклад, п›ять комісарів, по два від кожної держави, і п›ять обраних чотирма призначеними комісарами, див. Договір про дружню торгівлю і мореплавство («Джейський договір») від 19 листопада 1794 року.

127 Кетрін Грінман, *Відповідальність держави та повстанці: історія та спадщина захисту інвестицій від революції*, CUP 2021. Під час Війни за незалежність Ірландії Ірландія домовилася зі Сполученим Королівством про створення комісії Шоу для врегулювання невирішених претензій, було затверджено 2237 грантів з 4032 претензій на загальну суму 2 188 549 фунтів стерлінгів - див. Джемма Кларк, *Повсякденне насильство в громадянській війні в Ірландії*, CUP (2014), с. 24.

не за воєнні злочини.[128] Наприклад, Змішана комісія США та Німеччини з розгляду позовів розглянула понад 20 000 позовів, прийнявши понад 7 000 позовів на суму 181 млн. доларів США за збитки, завдані американським громадянам або Сполученим Штатам у період 1922-1939 років.[129] Також були створені змішані арбітражні органи для розгляду неврегульованих претензій між Іраном і США, а також Еритрейсько-ефіопська комісія з претензій під егідою Постійної палати третейського суду (ППТС). ППТС може надавати персонал, зали засідань для проведення слухань, а також виконувати функції реєстру і сприяти комунікації між сторонами, уникаючи необхідності створення нового органу, як це робиться при інших варіантах. Проте такі нечисленні приклади змішаних арбітражних органів за останні 250 років свідчать про те, що створення таких органів є рідкісним явищем, але відображає можливість того, що після закінчення воєнних дій і за відсутності дипломатичних або робочих двосторонніх відносин процес розгляду претензій може бути продовжено. Перевагами змішаного арбітражного органу є те, що він може встановлювати власні правила доказування,[130] сферу порушень, які він може визнати прийнятними (якщо не передбачено інше), дозволяти подавати позови приватним особам, корпораціям і державам, а групові позови вирішувати на основі прецедентної справи. [131]

47. Існує низка недоліків для арбітражного органу, який розглядає такі позови після припинення бойових дій, а саме: час; вартість; спроможність; доступ; та дотримання вимог. Змішаним арбітражним органам потрібен час для винесення рішення за окремими позовами, часто на відміну від комісій з розгляду претензій, які не групують такі позови разом, що може збільшити вартість розгляду таких позовів порівняно з іншими форумами. Масштаби збитків та шкоди, завданих у конфліктах, які раніше розглядалися у змішаних арбітражних органах, є відносно невеликими або не будуть настільки масштабними чи поширеними, як ті, що,

128 Статті 297 та 302. Марта Рекехо та Буркхард Гесс, Змішані арбітражні трибунали в мирних договорах 1919-1922 років, *Інститут Макса Планка в Люксембурзі, Серія наукових праць з процесуального права* № 5 (2018).

129 Стаття 1, Угода між Сполученими Штатами Америки та Німеччиною про визначення суми претензій до Німеччини - Комісія зі змішаних претензій (Сполучені Штати Америки та Німеччина) (1 листопада 1923 року - 30 жовтня 1939 року), Звіти про міжнародні арбітражні рішення, том VII, сс.1-391, с5.

130 Філіппінська комісія з відшкодування збитків, завданих війною, вимагала лише простих доказів для більшості позовів про відшкодування шкоди цивільним особам, але для позовів на суму понад 15 000 доларів США вона вимагала заяви під присягою про те, як ці гроші будуть витрачені. Франциско А. Дельгадо, Філіппінська комісія з відшкодування збитків, завданих війною: A Factual Summary of Its Work, *American Bar Association Journal* 38(1) (1952) 32-34, p33.

131 Тjaco T. van den Hout, Вступ, Виправлення *несправедливості через процеси масових позовів: Інноваційні відповіді на унікальні виклики*, Постійна палата третейського суду, ОУП (2006), pxxvii-xxxiii.

ймовірно, будуть у зв›язку з війною в Україні. Арбітражна комісія може виплатити велику кількість масових позовів, наприклад, Філіппінська комісія з реабілітації після війни розглянула понад 1,2 мільйона позовів і змогла розподілити менше 400 мільйонів доларів США на позови для цивільних осіб, бізнесу та ключової інфраструктури, пошкодженої в результаті Другої світової війни.[132] Що стосується доступу, то позови зазвичай подаються державами до арбітражного органу, а не безпосередньо самими жертвами. Крім того, арбітражні органи мають право присуджувати лише компенсацію, а не будь-яку іншу форму відшкодування, що може вимагати прийняття внутрішньої програми для вирішення таких питань, як повернення останків, реституція землі та майна. На практиці та в теорії існує незначний зв›язок між комісіями зі змішаних претензій та арбітражами, між державними та національними програмами відшкодування, що підриває уроки, які можуть бути винесені з кожної з них.[133] З точки зору виконання остаточних рішень, винесених Комісією з питань компенсацій обом сторонам у 2009 році, Еритрея та Ефіопія досі не виконали їх, тому навіть якщо такий орган буде створено і рішення буде узгоджено, немає жодних гарантій того, що Росія їх виплатить.

48. Змішаний арбітражний орган з питань війни в Україні може бути створений для розгляду неврегульованих претензій, пов›язаних з війною. Однак, створення двостороннього органу з розгляду претензій може означати, що обидві сторони мають відповідати за свої відносно схожі правопорушення, як це було у випадку з ЄЕСК. Українсько-російська змішана арбітражна комісія може бути створена для врегулювання збитків України, як це було зроблено з США та Німеччиною після Першої світової війни, дозволяючи подавати претензії лише американським громадянам або США. Змусити Росію виконати такі рішення, швидше за все, буде неможливо, якщо тільки не буде двосторонньої угоди про можливість використання заморожених активів або перерахування грошей на рахунок для здійснення таких платежів. В рамках Постійної палати третейського суду вже розглядається низка міждержавних та інвесторсько-державних позовів проти Росії за анексію Криму, за якими позивачам вже присуджено значні

132 Франциско А. Дельгадо, Філіппінська комісія з відшкодування збитків від війни: Фактичне резюме її роботи, *Журнал Американської асоціації адвокатів* 38(1) (1952) 32-34.

133 Артуро Каррільйо та Джейсон С. Палмер, Транснаціональні процеси масових позовів (TMCPs) у міжнародному праві та практиці, *Berkely Journal of International Law* 28 (2010) 343-430.

суми компенсацій.[134] Трибунал з розгляду позовів між Іраном та США уникнув деяких питань, пов›язаних з дотриманням порядку здійснення платежів та сплати витрат трибуналу, оскільки обидві сторони з самого початку домовилися про перерахування коштів на банківський рахунок.[135] В ірландсько-британській комісії Шоу кожна сторона погодилася виплатити компенсацію своїм прихильникам і розділити витрати на комісію, а також шкоду, заподіяну нейтральним сторонам.[136] Ірансько-американський досвід тут, можливо, корисніший, оскільки для України було б фінансово непідйомно покривати збитки, яких зазнали її громадяни. Тим не менш, якщо буде досягнуто врегулювання між Україною та Росією, змішаний арбітражний орган міг би забезпечити незалежну основу для встановлення вимог щодо компенсації.

4. Незалежний механізм розслідування, реєстр та цільовий фонд для України з Українським національним управлінням репарацій

49. Відсутність двосторонньої угоди про створення комісії з розгляду претензій або мирної угоди між Україною та Росією щодо врегулювання претензій, пов›язаних з війною, та малоймовірність створення Радою Безпеки ООН комісії з розгляду претензій означає, що альтернативний міжнародний орган може бути створений Генеральною Асамблеєю ООН. Такий механізм об›єднав би міжнародні зусилля з документування порушень в українсько-російській війні з внутрішньою спроможністю виплачувати репарації постраждалим. Це передбачає переробку слідчих механізмів, створених ООН, але з інтерфейсом для жертв, щоб вони могли підтверджувати свої внутрішні претензії. Такий міжнародний механізм міг би сприяти передачі активів, а також виступати в якості сховища та архіву для збору доказів.

50. У минулому ООН рекомендувала програми відшкодування збитків без схвалення Ради Безпеки ООН. Наприклад, Комісія ООН з

134 На розгляді перебувають дві міждержавні справи та шість справ між державами-інвесторами. 130 млн. доларів США було присуджено за експропріацію готелів та інших об'єктів нерухомості у справі «*Еверест та інші проти Російської Федерації»* (справа № 2015-36); 1,111 млрд. доларів США за захоплення філії Ощадбанку у справі «*Ощадбанк проти Росії»* (справа №. 2016-14); за захоплення автозаправних станцій з присудженням 34,5 млн. доларів США та 44,5 млн. доларів США у справах «*Стабіл та інші проти Росії» (*PCA Case No. 2015-35) та "*Укрнафта проти Російської Федерації»* (PCA Case No. 2015-34) відповідно.

135 Пункт II, Алжирська угода від 19 січня 1981 року.

136 Кларк (2014), с. 23.

розслідування подій у Дарфурі рекомендувала Раді Безпеки ООН створити компенсаційну комісію, враховуючи труднощі, з якими стикаються жертви при подачі судових позовів — форма такої комісії мала складатися з 15 членів, десять з яких призначаються ООН, а 5 — незалежним суданським органом,[137] з досвідом роботи в галузі права, бухгалтерського обліку, відшкодування збитків та екологічної шкоди, і складатися з п›яти палат по три члени в кожній, причому одна з них мала б займатися питаннями зґвалтувань. Було запропоновано, що за порушення, скоєні державою, фінансування буде здійснюватися урядом Судану, тоді як за порушення, скоєні недержавними збройними формуваннями, буде створено цільовий фонд, заснований на міжнародних добровільних внесках. [138]

51. Цей варіант міжнародного механізму підтримки з внутрішньою програмою відшкодування збитків є своєрідним поворотом у розвитку допоміжних слідчих механізмів, створених в останні роки для надання допомоги в розслідуванні та судовому переслідуванні міжнародних злочинів. При створенні IIMM РПЛ закликала уряд М›янми надати «компенсацію за всі збитки» жертвам, а інші держави — підтримати жертв рохінджа, включаючи «створення цільового фонду для задоволення їхніх потреб, у тому числі потреб тих, хто став жертвою сексуального насильства, а також дітей-жертв і свідків».[139] Обидва органи мають повноваження «збирати, консолідувати, зберігати та аналізувати докази найсерйозніших міжнародних злочинів та порушень міжнародного права... та готувати досьє з метою сприяння та прискорення справедливого та незалежного кримінального судочинства».[140] Хоча наразі ведеться ряд справ у зв›язку з обома цими ситуаціями, вони обидві страждають від того, що є герметично закритими від потерпілих, оскільки не можуть отримати доступ до них для своїх особистих заяв з огляду на занепокоєння з приводу безпеки, захисту особистих даних джерел і збереження ланцюга зберігання доказів.[141] Крім того, за відсутності доступу на місця одразу після вчинення порушень слідчим органом, здатність ідентифікувати, збирати, зберігати та каталогізувати докази з чітким ланцюжком зберігання в умовах триваючого збройного конфлікту може підірвати надійність доказів, які збираються такими органами,

137 Доповідь Міжнародної комісії з розслідування в Дарфурі Генеральному секретарю, S/2005/60, 1 лютого 2005 року, пункт 601.
138 Там само, п. 603.
139 Ситуація з правами людини мусульман рохінджа та інших меншин у М›янмі, A/HRC/RES/39/2, 27 вересня 2019 року, пункти 15 та 33.
140 A/RES/71/248, п. 4; та A/73/716, Додаток, п. 1. Див. також ЮНІТАД щодо злочинів «Даеш», хоча вона створена РБ ООН (S/RES/2379 (2017)) - S/2018/118, Додаток, п. 2.
141 Можливо, існує можливість того, що IIMM може обмінюватися документацією з «компетентним органом, установою або організацією» за умови, що вона відповідає міжнародним стандартам у галузі прав людини.

що часто покладаються на місцеві організації громадянського суспільства. Крім того, до цього механізму можуть передаватися дані, які, ймовірно, недоступні Україні, такі як супутникові знімки, дані соціальних мереж та геолокаційні дані. Досвід Незалежного механізму розслідування у М›янмі можна винести з протоколів, політики та процедур захисту таких даних, включаючи зберігання, безпеку та поводження з судово-медичними, фізичними та цифровими доказами. [142]

52. Що стосується активів, на які накладено санкції, то вони не були введені в односторонньому порядку й існує низка питань, пов›язаних з активами, які обговорюються нижче. Що стосується тих активів, які були конфісковані та ліквідовані в інших країнах, вони можуть бути передані до Українського фонду відшкодування збитків, який може бути створений Генеральною Асамблеєю ООН за аналогією з іншими фондами для жертв, які вона створювала в минулому, і який може доповнити роботу незалежного механізму розслідування для України.[143] Складність таких фондів, які залежать від добровільних пожертвувань, полягає в тому, що вони не в змозі мобілізувати достатню кількість ресурсів щороку для жертв, і тому ООН та Цільовий фонд МКС для жертв керують відносно невеликими бюджетами для жертв у межах своїх амбіцій. У разі створення Українського фонду відшкодування збитків ООН, він міг би управлятися таким органом ООН як Міжнародна організація з міграції (МОМ). МОМ відповідає за сприяння виплаті компенсацій жертвам німецької примусової праці, які проживають за межами Німеччини, що загалом становить 89 країн та 1,66 мільйона жертв. В якості альтернативи в Україні можна було б створити національну організацію на зразок німецького Фонду «Пам›ять, відповідальність і майбутнє», створеного відповідно до німецького законодавства.[144] Кошти Фонду можуть бути використані для фінансування проєктів колективного відшкодування, визначених жертвами в українській програмі відшкодування, таких як житло та спеціалізоване медичне обслуговування. Німецький фонд отримав капітал від відповідальних німецьких компаній та уряду Німеччини за їхню роль у використанні примусової та рабської праці на суму 10 мільярдів німецьких марок.[145] Фонд, розподіляючи більшу частину своїх коштів окремим жертвам, має залишкову суму коштів, яку він використовує для фінансування культурних заходів груп для вшанування пам›яті про минуле та виховання

142 A/HRC/48/18, 5 липня 2021 року.
143 Такі як Фонд добровільних внесків ООН для жертв катувань, A/RES/36.151, 16 грудня 1981 року; та Цільовий фонд добровільних внесків ООН з сучасних форм рабства (A/RES/46/122 17 грудня 1991 року.
144 Закон про створення Фонду «Пам›ять, відповідальність і майбутнє», 2 серпня 2000 р., Бюлетень федеральних законів I 1263.
145 Розділ 3, Закон про створення Фонду «Пам›ять, відповідальність і майбутнє».

майбутніх поколінь, а також для підтримки жертв похилого віку, як, наприклад, в Україні, де він надає допомогу в надзвичайних ситуаціях.[146] Подібно до Фонду ООН проти катувань, ці кошти можуть бути передані місцевим організаціям громадянського суспільства для підтримки низової діяльності жертв, такої як консультування, адвокація та групова діяльність.

53. Незалежно від того, який варіант буде обрано для війни в Україні, необхідно буде вирішити питання про право на відшкодування, докази та фінансування, що може створити низку проблем для виплати репарацій жертвам.

Прийнятність

54. Програма відшкодування розмежовує коло жертв, які мають право на відшкодування, від загальної кількості постраждалих від конфлікту, щоб сконцентрувати ресурси на тих, хто найбільше постраждав від конфлікту. Програма відшкодування часто передбачає право на відшкодування на основі певних видів порушень або груп потерпілих залежно від обставин і контексту конфлікту. Право на відшкодування часто визначається в територіальному/просторовому, часовому та особистому вимірах.

Територіальний/просторовий

55. З точки зору територіальної юрисдикції органу відшкодування шкоди, вона буде обмежена порушеннями, що мали місце на території України, включаючи окуповану територію в Криму, Донецькій та Луганській областях. Особлива увага може бути приділена районам або громадам, які постраждали від масштабних і тривалих порушень, що спричинили не лише індивідуальну, але й колективну шкоду, яка розірвала місцеву соціальну структуру. Наприклад, у Бучі або Ізюмі, де в будинках, громадських будівлях та прилеглих територіях цих міст здійснювалися грубі порушення, включаючи катування, насильницькі зникнення та позасудові страти,[147] може знадобитися розглянути можливість застосування колективних заходів, враховуючи масштаб таких порушень. Колумбія, Перу, Марокко та Туніс запровадили колективне відшкодування як засіб відшкодування шкоди, заподіяної громаді або особам, які стали жертвами через їхнє місцезнаходження або «зону ураження», де структурне насильство підвищує вразливість

146 Звіт про діяльність за 2021 рік, Фонд EVZ, с. 21
147 «Україна: Російські війська залишають слід смерті в Бучі, зберігаючи докази, що мають вирішальне значення для судового переслідування військових злочинів», HRW, 21 квітня 2022 р.; та «Війна в Україні: Масові ексгумації на місці поховань в Ізюмському лісі», BBC News, 16 вересня 2022 р.

жертв.[148] Колективні відшкодування відрізняються від загального економічного розвитку в районах, що постраждали від війни, тим, що вони реагують на страждання постраждалих груп і визнають таку шкоду відповідальним суб›єктом. Надання колективних репарацій поряд з компенсацією може сприяти розширенню переваг та залученню постраждалих громад до процесу репарації, а також може забезпечити фінансову підтримку для продовження громадських заходів, таких як щорічні поминальні молитви та вшанування пам›яті.[149] Враховуючи час, що минув, відсутність базових послуг під час конфлікту для пом›якшення початкової шкоди, а також триваючу економічну та соціальну маргіналізацію багатьох постраждалих, колективні заходи через надання спеціалізованих послуг постраждалим можуть допомогти зменшити їхню триваючу вразливість.

56. Можуть бути підстави для включення інших територій за межами української території, на які перекинувся конфлікт, наприклад, Придністров›я.

Часовий

57. Комісії з розгляду претензій та програми відшкодування є спеціальними органами, які мають тимчасовий мандат,[150] зазвичай ретроспективний, з конкретною кінцевою датою для майбутніх претензій. У часовому плані право на отримання компенсації часто обмежується початком військових дій, окупації або конкретної події, пов›язаної з насильством.[151] У Колумбії, незважаючи на конфлікт з FARC та іншими збройними угрупованнями, що почався в 1960-х роках, репарації доступні лише з 1st січня 1985 року.[152] Інші програми дозволяють подавати позови після закінчення бойових дій. Незважаючи на те, що вона була зосереджена на збитках, завданих вторгненням до Іраку та окупацією Кувейту (2 серпня 1990 р. — 2 березня 1991 р.), КЗК ООН дозволила подавати позови щодо особи, яка загинула від наземної міни понад десять років потому, оскільки шкода була прямим результатом.[153] Схема компенсації японсько-американським інтернованим включала період, що розпочався 7 грудня 1941 року і закінчився 20 червня

148 Саймон Робінс, Пол Гріді, Ахмед Алуї, Кора Андріє, Хаджер Бен Хамза, Вахід Ферчічі, Перехідне правосуддя з маргінесу: Колективні відшкодування та Туніська комісія з питань правди та гідності, *Політична географія* 94 (2022).
149 Moffett (2022), p275.
150 Леа Брілмайєр, К›яра Джорджетті та Лоррейн Чарльтон, «*Міжнародні комісії з розгляду претензій: Порушення прав після конфлікту»,* Elgar (2017), с. 9.
151 У Нідерландах це період з 10 травня 1940 року по 8 травня 1945 року. Стаття 1(1)(f) Схеми виплат Фонд індивідуальної компенсації жертвам Другої світової війни на транспорті НН (2019)
152 Стаття 3 Закону 1448/2011.
153 S/AC.26/2005/8, 8 липня 2005 року, пп.66-68.

1946 року, тобто майже через рік після завершення бойових дій.[154] Рада з виплат жертвам Північної Ірландії приймає претензії щодо конфлікту з 1 січня 1966 року (за 3,5 роки до початку Смутних часів) і до 12 квітня 2010 року (через 12 років після Угоди Страсної П'ятниці).[155] Тристороння комісія з розгляду претензій приймає претензії за період 1914-1921 рр., коли Конгрес США припинив оголошення війни з урядом Австро-Угорщини.[156]

58. У випадку російського вторгнення в Україну відшкодування може починатися з початку анексії Криму 20 лютого 2014 року або з більш пізньої дати — 24 лютого 2022 року. Це може тривати і після закінчення війни для тих, хто отримав поранення, загинув або зазнав майнової шкоди від мін та боєприпасів, що не вибухнули, а також для тих, хто був примусово переміщений або депортований за межі України, і на повернення можуть піти місяці або роки.

59. Право на відшкодування надається в першу чергу жертвам, які, як вважається, зазнали найсерйозніших порушень або є вразливими. Визначення пріоритетності тих, хто зазнав найбільш серйозної та безпосередньої шкоди, є пропорційним засобом для концентрації ресурсів на найбільшій шкоді,[157] та уникнення «неприйнятного розмивання переваг».[158] Колишній Спеціальний доповідач ООН Пабло де Грейф встановив, що загальне визначення того, хто є «жертвою», саме по собі не може сприяти розробці програми відшкодування; однак воно є потенційно корисним інструментом для «формування структури програм відшкодування».[159] Комісії з встановлення істини в Тимор-Лешті та Сьєрра-Леоне рекомендували, щоб репарації були адресовані ампутованим, сиротам, вдовам, жертвам сексуального насильства та жертвам катувань.[160] На Філіппінах відшкодування організовано за десятибальною системою, яка надає 10 балів — жертвам, які померли або зникли і вважаються зниклими безвісти; 6-9 балів — жертвам катувань, зґвалтувань або сексуального насильства;

154 Розділ 108(1) Закону про громадянські свободи 1988 року, Публічний закон 100-383.
155 Правило 5(1)(d), Регламент про виплати потерпілим 2020 року.
156 Тристороння претензійна комісія (Сполучені Штати, Австрія та Угорщина), створена відповідно до Угоди від 26 листопада 1924 року (12 квітня 1927 року - 28 червня 1929 року), REPORTS OF INTERNATIONAL ARBITRAL AWARDS, Volume VI pp191-292, p204.
157 Клара Сандовал, Доповідь Спеціального доповідача з питання про сприяння встановленню істини, правосуддю, відшкодуванню шкоди та гарантіям недопущення порушень, 11 липня 2019 року, A/HRC/42/45, пункт 44(e).
158 Доповідь Спеціального доповідача з питання про сприяння встановленню істини, правосуддю, відшкодуванню шкоди та гарантіям недопущення порушень, Пабло де Грейф, A/69/518, 8 жовтня 2014 р., п.26.
159 Звіт де Грейффа, п. 25.
160 Звіт по Сьєрра-Леоне, Том II, Глава 4, пп. 69-70; і Чега! Комісія з прийому, встановлення істини та примирення у Східному Тиморі (CAVR), (2005), розділ 12.1.

3-5 балів — жертвам, які були затримані; 1-2 бали — жертвам, які постраждали від викрадення, недобровільного вигнання шляхом залякування або насильницького захоплення підприємств і власності.[161] Через обмеженість коштів Німецька програма компенсацій за примусову працю надавала пріоритет у виплаті компенсацій жертвам медичних експериментів, травмування або смерті дітей у певних будинках, що використовувалися як табори примусової праці, але всі позови за тілесні ушкодження у нижчих категоріях були відхилені на підставі відсутності коштів.[162] Пріоритетність також може поставити деяких жертв на початок черги. У Перу індивідуальні відшкодування були пріоритетними для жертв похилого віку, тому вони виплачуються в першу чергу, зважаючи на їхню більшу вразливість та обмежений час для того, щоб скористатися такими заходами.[163] Аналогічно, при врегулюванні Голокосту у швейцарському банку «Бенкс» безпосереднім жертвам, які мали триваючі травми, було надано пріоритет перед спадкоємцями померлих.[164] У той же час, надаючи пріоритет вразливим жертвам, слід дотримуватися балансу, уникаючи створення ієрархії жертв і надаючи допомогу лише жертвам певних категорій, які привертають більшу міжнародну увагу, наприклад, жертвам сексуального насильства, а не тим, хто залишився із серйозною інвалідністю, або дітям, які були примусово переміщені.

Персональний

60. Внутрішня програма відшкодування часто не розглядає претензії корпорацій або інвесторів, оскільки вона зосереджена на цивільних і політичних порушеннях особистої недоторканності та втраті житлової власності. Претензії корпорацій та інвесторів можуть бути ефективніше розглянуті в рамках форумів з врегулювання суперечок між інвесторами та державою. Деякі комісії з розгляду претензій, такі як ККООН, розглядали претензії корпорацій та держав, а не лише фізичних осіб, але це відображає міжнародний характер цього органу, який має відповідну юрисдикцію. Решта цього підрозділу присвячена групам потерпілих, які можуть бути проігноровані в процесі розгляду претензій щодо

161 Розділ 19, Закон України «Про відшкодування шкоди та визнання жертв порушень прав людини» 2013 року.

162 Закон Німеччини про фонди, розділ 9(3), розділ 11(1), речення 3, номер 5. Понад 85% позовів було відхилено через брак коштів, лише 1 370 виплат було здійснено за тілесні ушкодження. Едда Крістьянсдоттір і Барбора Сімерова, Розгляд позовів про «інші тілесні ушкодження» в рамках німецької програми компенсації за примусову працю. 109-137, p110.

163 Крістіан Корреа, Відшкодування в Перу: Від рекомендацій до реалізації, МЦППР, червень 2013 р., с. 16.

164 J. Gribetz and S. C. Reig, The Swiss Banks Holocaust Settlement, in C. Ferstman, M. Goetz and A. Stephens (eds.), *Reparations for Victims of Genocide, War Crimes and Crimes against Humanity*, Brill (2009), 115-142.

відшкодування шкоди або потребують спеціальних положень для забезпечення їхньої допомоги, а саме: громадянам інших країн, внутрішньо переміщеним особам та біженцям, комбатантам, колабораціоністам та членам сепаратистських сил, а також шкоді, заподіяній навколишньому середовищу.

Громадяни інших країн

61. Громадяни третіх країн також можуть мати право подавати заяви. Відповідно до КЗК ООН, мігранти-працівники могли вимагати компенсації, але тільки держави або корпорації могли подавати прямі позови, тоді як окремі особи вимагали, щоб держава діяла від їхнього імені як заявник, як-от єгипетські робітники.[165] Що стосується біженців та потенційних заявників без громадянства, зокрема палестинців,[166] які мали право, але не могли подати заяву через свої уряди, різні міжнародні організації, що беруть участь в інформаційно-просвітницьких програмах, та численні представництва ООН подавали заяви за заявників, якщо жоден уряд не міг цього зробити.[167] ККООН встановила для цих заявників подовжений термін подачі заяв.[168] Відповідно до ізраїльського Закону про компенсацію жертвам ворожих дій, заявники мали право на отримання компенсації лише в тому випадку, якщо жертва дій, вчинених за межами Ізраїлю або території, що перебуває під його контролем, раніше мала довести, що її травма була спричинена «ворожим актом», вчиненим країною або організацією, що вороже ставиться до Ізраїлю, від її імені або з метою надання їй допомоги, або відповідно до цілей такої країни чи організації. Поправка 2017 року тепер визнає шкоду, заподіяну ізраїльським громадянам або законним резидентам терористичним актом, вчиненим за межами Ізраїлю або територій під його контролем, «навіть якщо первинною або вторинною метою цього акту не було заподіяння шкоди Ізраїлю або єврейському народу».[169] Громадяни Іспанії, які стали жертвами терористичних актів за кордоном, мають право лише на економічну компенсацію — 50%, якщо вони є резидентами країни, де стався теракт, або 40%, якщо вони не є резидентами цієї країни.[170] Крім того, іспанський уряд виплачує різницю, якщо країна, де відбуваються теракти, не надає жертвам компенсацію або

165 S/AC.26/1997/3, 2 жовтня 1997 року.
166 Як це дозволено Регламентом КЗК ООН, стаття 5(2), S/AC.26/1992/10. Палестинська адміністрація допомагала у поданні позовів, але на той час не була визнана державою. Було прийнято близько 402 позовів на суму понад 866 млн. доларів США у вигляді компенсації.
167 Рішення Ради керуючих ККАО ООН № 5 від 18 жовтня 1991 року, Керівні принципи, що стосуються пункту 19 Критеріїв прискореної обробки термінових претензій UN Doc S/AC.26/1991/5 (23 жовтня 1991 р.).
168 S/AC.26/2005/8.
169 Закон про внесення змін [1], що додає [12A(a)] до Закону.
170 Статті 6(3) та 22, Закон про визнання та всебічний захист жертв тероризму, Міністерство внутрішніх справ, жовтень 2014 року.

принаймні виплачує різницю, якщо сума, отримана за кордоном, є нижчою за іспанську суму.[171] Інші схеми мають обмежені вимоги на основі громадянства, навіть якщо злочинці походять з однієї країни, а інцидент стався за кордоном.[172]

62. Питання про те, чи зможуть російські жертви війни в Україні вимагати репарацій через будь-який орган з розгляду претензій, швидше за все, виявиться суперечливим. Якщо їм буде дозволено подавати позови, то правовою основою для цього будуть грубі порушення прав людини і серйозні порушення міжнародного права, такі як жорстоке поводження з військовополоненими. Однак цілком ймовірно, що таких випадків буде небагато, враховуючи десятки або сотні тисяч позовів, які Україна, ймовірно, подасть проти Росії.

Внутрішньо переміщені особи та біженці

63. Деякі країни включили внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців до своїх програм відшкодування. Для заяв категорії А за КЗК ООН передбачено виплату 2500 або 4000 доларів США для фізичних осіб і максимум 5000 або 8000 доларів США для сімей для тих, хто був змушений покинути Кувейт або Ірак через вторгнення, причому вищі суми відображають те, що заявник не може претендувати на відшкодування за будь-якою іншою категорією.[173] Нижчий доказовий стандарт, що передбачав лише просту документацію, відображав відносно менші суми, які могли бути присуджені, а також обставини вторгнення, які включали переміщення мільйонів людей і труднощі зі збереженням достатньої кількості документальних доказів.[174] В результаті понад 850 000 позивачів за позовами категорії А було присуджено близько 3,1 мільярда доларів США. Складніший процес в рамках колумбійської програми відшкодування збитків, до якої були включені ВПО, призвів до того, що на них припадає понад 8,3 млн. заявників з 9,36 млн. зареєстрованих жертв.[175] Однак, включення такої великої кількості жертв означало, що лише невелика частина жертв фактично отримала відшкодування. Незважаючи на масштаби реституції землі в Колумбії, тривають зусилля з повернення житла, землі та майна переміщеним особам.

64. З огляду на ймовірну обмеженість коштів і потенційний масовий приплив репатріантів після закінчення бойових дій, можливо,

171 Стаття 22(2), там само.
172 Правило 5(1)(c), Регламент виплат потерпілим 2020 року.
173 S/AC.26/1994/2, 21 жовтня 1994 р., с. 8.
174 S/AC.26/1994/2, p10.
175 Дані станом на 1 жовтня 2022 року, доступні за посиланням https://www.unidadvictimas.gov.co/es/registro-unico-de-victimas-ruv/37394. Майже 2 мільйони осіб, які зареєструвалися, не підпадають під критерії прийнятності.

найкраще працювати з переміщеними особами в рамках окремої програми відшкодування, враховуючи їхні житлові потреби і права, передбачені різними законами України. У Косово окрема схема була створена ще до початку програми відшкодування органами ООН — Комісія з житлових та майнових претензій (КЖМП), яка відповідала за винесення рішень за трьома категоріями позовів: дискримінація; неформальні угоди; незаконна окупація.[176] Комісія вирішила справи, пов›язані з дискримінацією, починаючи з 1989 року, присудивши їм право на власність, право власності щодо неформальних угод було встановлено, а у випадку незаконної окупації під час конфлікту, були отримані лише компенсації, оскільки відновити своє право на житло могли тільки ті, хто мав приватизоване право власності на майно.[177] Тоді як понад 29 000 позовів було вирішено Комісією, понад 11 000 позовів щодо пошкодженої або зруйнованої власності не підпадали під юрисдикцію КЖМП, і вона могла лише винести декларативний наказ про визнання права позивача на майно, коли воно було зруйноване.[178] У Боснії Комісія з розгляду претензій на нерухоме майно переміщених осіб та біженців надавала пріоритет відновленню майнових прав з метою сприяння поверненню переміщених осіб та уникнення постійних наслідків етнічних чисток, але на практиці репатріанти заявляли про свої відновлені майнові права з метою сприяння власному переселенню в обраний ними район, а не в місце їхнього довоєнного проживання. [179]

65. Складність встановлення права власності на землю та роботи з окупантами і добросовісними набувачами, особливо на території, окупованій російськими військами, ймовірно, вимагатиме вибору варіантів для постраждалих, включаючи реституцію, реституцію в натурі та компенсацію. Такі програми можуть мати вплив на власність інвесторів та зобов›язання держави за міжнародними інвестиційними угодами.[180] Реституція земель після грубих порушень прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права є надзвичайно проблематичною, особливо в

176 Розділ 1.2(a-c), Розпорядження МООНК № 1999/23 про створення Управління житла та майна і Комісії з розгляду житлових та майнових претензій, 15 листопада 1999 року.

177 ОБСЄ, Механізм масових претензій щодо майнових прав: Досвід Косова, червень 2020 р.; та *Заключний звіт Комісії з житлових та майнових претензій*, НРСС (2007 р.), с. 78-79.

178 НРСС, там само, с. 79.

179 Родрі К. Вільямс, Постконфліктна реституція власності в Боснії: Балансування репарацій та довгострокових рішень після переміщення, Міжнародний симпозіум TESEV на тему «Внутрішнє переміщення в Туреччині та за її межами», Стамбул, 5 грудня 2006 року.

180 Енріке Прієто-Ріос, Хуан Франциско Сото Хойос та Хуан П. Понтон-Серра, Іноземні проблеми: вплив міжнародного інвестиційного права на програму реституції земель за етнічною ознакою в Колумбії, *The International Journal of Human Rights* (2022).

умовах триваючої відсутності безпеки, і може закріпити нерівність та міжконфесійний поділ, тому має бути ретельно розроблена разом з постраждалими.[181]

66. Українське законодавство вже захищає низку прав ВПО,[182] включаючи доступ до соціального забезпечення, єдність сім›ї, інформацію про долю та місцезнаходження зниклих безвісти членів сім›ї та близьких родичів, створення належних умов для їхнього постійного або тимчасового проживання, безпечних умов життя та здоров›я, безкоштовного тимчасового проживання, особливо для осіб з інвалідністю, а також допомоги та медичної підтримки. Хоча закон 2014 року визнає право ВПО на повернення та захист від примусового повернення,[183] закон не містить жодних положень щодо відшкодування, окрім надання місцевим органам влади повноважень на придбання земельних ділянок із земель державної власності або надання національним урядом кредитів ВПО для придбання землі, житла або будівельних матеріалів.[184] Громадяни України мають право на компенсацію та соціальну підтримку у випадках надзвичайних ситуацій, таких як війна.[185] На практиці залишається правовий бар›єр у виділенні таких коштів з державного бюджету для забезпечення таких вимог,[186] і хоча існує низка законопроєктів, спеціально спрямованих на компенсацію та реституцію майнових втрат, вони не були реалізовані.[187] Більше того, враховуючи масштаби таких порушень на значній території України, що охоплюють сотні тисяч об›єктів нерухомості, місцеві органи влади, ймовірно, не в змозі впоратися з ними, а компенсація сама по собі не забезпечує належного захисту житлових, земельних та майнових прав, особливо там, де війна та окупація були використані для етнічної чистки території України.

181 Бернадетт Атуахен, *Ми хочемо своє: Learning from South Africa›s Land Restitution Process*, (Oxford University Press, 2014); та Jemima García-Godos and Henrik Wiig, Ideals and Realities of Restitution: Колумбійська програма реституції земель, *Journal of Human Rights Practice*, 10(1) (2018), 40-57.

182 Закон 2014 року визначає ВПО як «внутрішньо переміщена особа — громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» - стаття 1(1) Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014).

183 Статті 2 і 3.

184 Статті 11(8)(8) та 17.

185 Відповідно до статей 84-85 Кодексу цивільного захисту України 2013 року № 34-35, остання редакція від 17 червня 2021 року.

186 Олег Мартиненко, Міжнародний досвід та національні механізми відшкодування шкоди жертвам конфлікту в Україні, Українська Гельсінська спілка з прав людини (2019), с11.

187 Мартиненко, там само, с. 11-13.

67. Для переходу до більш комплексної програми відшкодування збитків ВПО та біженцям, які залишили країну, необхідно розглянути низку заходів. ВПО та біженці повинні мати можливість скористатися адміністративною програмою, яка управляє їхніми майновими претензіями, реєструє землю, розглядає права нинішніх окупантів, встановлює правила щодо «добросовісних» покупців, а також забезпечує шляхи компенсації у випадку, коли майно було зруйноване, тепер належить добросовісному покупцеві або жертва вирішила жити в іншому місці.[188] «Реституція в натурі» може бути ще одним варіантом відновлення, наскільки це можливо, становища переміщеної особи до аналогічного становища, в якому вона перебувала до порушення (житло в тому ж районі і тієї ж якості). Компенсація також повинна бути запропонована, якщо реституція неможлива, наприклад, через відсутність безпеки або труднощі у встановленні права власності, тобто незрозуміло, чи є покупець добросовісним (bona fide). Принципи ООН Пінейро посилаються на компенсацію, коли реституція «фактично неможлива».[189] Відшкодування має бути ефективним у тому сенсі, що воно пропонує жертвам вибір того, як найкраще відійти від порушення, навіть якщо є добросовісний покупець, переміщена особа може не мати змоги повернутися. Вартість компенсації повинна бути певним чином стандартизована незалежним та неупередженим експертом.

68. Добровільне повернення ВПО та біженців до своїх домівок також вимагає забезпечення їхньої безпеки та гарантій неповторення з боку місцевих кримінальних або сепаратистських елементів, які можуть захотіти продовжити наслідки етнічних чисток. Положення програми має включати зобов›язання місцевої влади гарантувати безпеку тих, хто вирішив повернутися.[190] Повернення майна та землі — це не лише відновлення обставин, в яких жертва перебувала до війни, але й максимально можливе сприяння поверненню майна та земельних ділянок. Подальше формулювання можна було б зробити в дусі «відновлення, наскільки це можливо, засобів до існування таких переміщених осіб, прив›язаних до своїх земель як громади або групи».[191] Варто також визначити пріоритетність певних груп жертв через їхню вразливість для забезпечення більшої уваги до їхніх потреб, особливо з огляду на їхню вразливість у зв›язку з втратою домівки та безпеки. Міжамериканський суд сформулював такі рекомендації для держав:

188 Закон Колумбії про потерпілих 2011 року, який містить низку положень щодо перекладання тягаря доказування на заявників (статті 76-118).
189 Принципи 2 та 21 Принципів Пінейру, Принципів Організації Об›єднаних Націй з питань реституції житла та майна біженців і переміщених осіб (2005 р.).
190 *Мапіріпанська різанина проти Колумбії,* п.313.
191 Стаття 7(1), Протокол Великих озер 2006 року про майнові права осіб, які повертаються.

«необхідно враховувати обставини, за яких відбувалися події, і, зокрема, соціально-економічне становище та вразливість жертв, а також той факт, що шкода, заподіяна їхньому майну, може мати більший ефект і вплив, ніж вона мала б для інших осіб або груп в інших умовах. У зв›язку з цим державам слід пам›ятати, що групи людей, які живуть у несприятливих умовах і мають менше ресурсів, наприклад, ті, що живуть в умовах бідності, стикаються з підвищеним ступенем порушення їхніх прав саме через їхню ситуацію підвищеної вразливості».[192]

69. Необхідно також подбати про мінімізацію напруженості між діаспорою та внутрішньо переміщеними особами, зокрема щодо їхньої здатності до самоорганізації та участі у формуванні процесу відшкодування збитків, який би не надавав несправедливих переваг одній стороні над іншою.[193]

70. В рамках гарантування неповторення насильства необхідно буде вирішити питання щодо кількості снарядів, мін та інших боєприпасів, що не вибухнули, на території України, які продовжують становити небезпеку для цивільного населення, худоби та диких тварин. Такі боєприпаси, що не вибухнули, можуть призвести до подальшої загибелі людей, серйозних поранень та майнової шкоди, що може суттєво вплинути на спосіб життя людей та користування їхніми землями і навколишнім середовищем. Будь-яка програма реституції земель повинна бути пов›язана зі схемами розмінування та знешкодження зброї.

Комбатанти

71. Під час агресивних воєн було висловлено припущення, що солдати країни, яка зазнала вторгнення, можуть розглядатися як жертви з огляду на грубе порушення Статуту ООН.[194] Міжнародний Суд ООН розглядав такі аргументи у справі *«Збройні дії»,* де Уганда вторглася та окупувала Ітурі, однак, оскільки ДРК не змогла довести вбивство 2000 солдатів, надавши якісь записи про їхню військову службу, позов не був задоволений. Суд визнав, що від 10 000 до 15 000 цивільних осіб було вбито, використовуючи менші вимоги до доказів, враховуючи труднощі, з якими стикаються цивільні жертви при доведенні своєї шкоди, а також окупацію Угандою

192 *La Vereda la Esperanza v Colombia*, п.240.
193 Пітер Ван дер Ауверарт, Потенціал для відшкодування: Відшкодування та широкомасштабне переміщення, в Р. Дуті (ред.), *Правосуддя перехідного періоду та переміщення*, МЦППП (2012), 139-186, с. 161.
194 Том Данненбаум, Криміналізація агресії та права солдатів, *Європейський журнал міжнародного права* 29(3) (2018), 859- 886.

конголезької території.[195] Для України, можливо, варто було б включити українських солдатів, які постраждали від порушень, до переліку осіб, які мають право на відшкодування збитків. Часто корисніше створити окрему програму для ветеранів та їхніх сімей, щоб краще відобразити їхні потреби, зумовлені постійним впливом війни, травмами та втратами, а також пенсійним забезпеченням та медичною допомогою, які вже надаються. Для тих, хто зазнав катувань, сексуального насильства або примусової праці, тяжкість їхніх страждань може виправдати їхнє включення до програми відшкодування шкоди жертвам, де ці додаткові потреби можуть бути краще задоволені фахівцями.

72. Комісії з розгляду претензій часто виключали військові витрати і втрати або шкоду, заподіяну збройним силам, з метою максимізації коштів для тих, хто зазнав шкоди і втрат.[196] Рада керуючих ККООН вирішила, що члени збройних сил коаліції союзників не мають права на компенсацію, якщо вони не мають на це права на основі критеріїв, встановлених Комісією, не є військовополоненими і не зазнали втрат або поранень внаслідок неналежного поводження з ними, що порушує міжнародне гуманітарне право.[197] У випадку України було отримано низку повідомлень про катування та позасудові страти українських військовополонених, включаючи масштабні інциденти в Оленівці,[198] а також два повідомлення про російських військовополонених, які зазнали подібних порушень.[199] ЄЕСК присудив компенсацію за жорстоке поводження обох сторін з військовополоненими одна одної, але визнав, що Еритрея жорстокіше поводилася з ефіопськими полоненими.[200] Такі рішення

195 *Збройна діяльність на території Конго*, Рішення про репарації, 9 лютого 2022 р., пп. 157-158 та 165.

196 ЄЕКК не мала юрисдикції розглядати витрати на військові операції та підготовку до них, за винятком випадків, коли вони були пов›язані з порушенням міжнародного гуманітарного права - стаття 5(1) Алжирської угоди. На засіданні ККООН Рада керуючих вирішила, що такі військові витрати не підлягають компенсації. Рішення, прийняте Радою керуючих Компенсаційної комісії Організації Об›єднаних Націй на її 41-му засіданні, S/AC.26/Dec.19, 24 березня 1994 року. Під час переговорів щодо Версальського договору британські делегації хотіли, щоб частина військових витрат покривалася у вигляді військових пенсій для вдів та інвалідів війни, але ця пропозиція була зрештою відхилена, оскільки вона виходила за рамки обговорення перемир›я лише щодо втрат серед цивільного населення. Жан-Луї Гальперен, Стаття 231 Версальського договору та репарації: Комісія з репарацій як місце для врегулювання спорів, в М. Ерпельдінг, Б. Гесс та Х. Руїс Фабрі (ред.), *Мир через право, Версальський мирний договір та врегулювання спорів після Першої світової війни,* Номос (2019), 193-203, с195.

197 S/AC.26/1992/11, 26 червня 1992 року.

198 Складність документування таких російських порушень полягає в тому, що УВКПЛ та МКЧХ не мають доступу до багатьох місць позбавлення волі, звідки надходять повідомлення про недостатнє забезпечення ув›язнених предметами першої необхідності, а також твердження про систематичні катування та вбивства.

199 Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройної агресії Російської Федерації 24 лютого - 15 травня 2022 р., 29 червня 2022 р., п.105.

200 4 млн. доларів США отримала Еритрея та 7,5 млн. доларів США — Ефіопія.

не мають на меті встановити, що порушення були однаковою мірою вчинені обома сторонами, а відображають, що країна-жертва агресії не звільняється від відповідальності та зобов›язання відшкодувати шкоду, заподіяну нею внаслідок грубих порушень прав людини або серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.

73. Необхідно також докласти зусиль для того, щоб зробити процес реінтеграції будь-якого комбатанта більш комплексним та інтегрованим з більш широкою системою відшкодування збитків та правосуддя перехідного періоду, зокрема, для колишніх комбатантів з інвалідністю або інших постраждалих осіб, наприклад, тих, хто зазнав катувань. У Косово закон про відшкодування включає положення про те, що цивільні особи та комбатанти, які загинули або були поранені під час конфлікту, мають право на доступ до відшкодування.[201] Однак таке поєднання цивільних осіб і комбатантів може не в повній мірі задовольнити їхні конкретні потреби або може дозволити щедріший компенсаційний пакет для державних службовців.[202] У Непалі спеціальний пакет допомоги та щомісячна пенсія надається лише пораненим колишнім маоїстським комбатантам, розділеним на чотири класи від 0 до 100%, але не існує аналогічного положення для цивільних жертв з інвалідністю.[203] Зосередження відшкодування на ветеранах також ризикує створити ієрархію жертв, яка ставить тих, хто воював найбільше, на перше місце, маргіналізуючи цивільні жертви. Наприклад, у Тимор-Лешті ветеранські асоціації мають більший вплив на формування державної політики щодо минулого, включаючи розширення їхнього пенсійного забезпечення, будівництво меморіалів ветеранів та вшанування їх як героїв, у порівнянні з жертвами, які негативно розглядаються як «неактивні непротивленці» і не отримують жодних пільг.[204] Європейський суд постановив, що таке диференційоване ставлення, коли ветеранам з інвалідністю надається більше пільг, ніж непрацездатним цивільним особам після конфлікту, саме по собі не є дискримінаційним, але держава повинна знайти справедливий баланс, який може включати «моральний борг, який держави можуть відчувати себе зобов›язаними виконати у відповідь на службу, надану їхніми ветеранами війни».[205]

Колаборанти та члени сепаратистських сил

74. Можуть існувати політичні мотиви для перевірки заявників на

201 2011 р. Закон про статус і права мучеників, інвалідів, ветеранів, членів Визвольної армії Косово, цивільних жертв війни та їхніх сімей, Закон № 04/L-054.

202 Наприклад, відповідно до Закону Шрі-Ланки REPPIA, державні службовці отримували компенсацію вдвічі більшу, ніж поранені або вбиті цивільні особи.

203 Говінда Шарма, Джеймс Галлен, Люк Моффетт і Лаксмі Покхарел, Від допомоги до відшкодування: Відшкодування в постконфліктному Непалі, RRV (2019), с. 33.

204 Емі Ротшильд, Жертви проти ветеранів: Агентство, опір і спадщина Комісії правди Тимору-Лешті, *Міжнародний журнал перехідного правосуддя* 11(3) (2017), 443- 462.

205 *Попович та інші проти Сербії (Popović and Others v. Serbia),* заяви № 26944/13 та інші, 30 червня 2020 року, пп.75-78.

окупованих або колишніх окупованих територіях, щоб виключити тих, хто співпрацював з російськими військами або членами сепаратистських сил, які постраждали від грубих порушень прав людини. [206]

75. Згідно із законодавством Іраку, члени недержавних збройних формувань виключаються, якщо вони мають судимість, до тих пір, поки не буде «доведено їхню невинність».[207] У Північній Ірландії виключаються лише ті, хто завдав собі поранення власними руками і має судимість, але ті, хто отримав поранення від інших і має судимість, повинні оцінюватися окремою групою експертів від цивільних осіб, щоб уникнути моральної еквівалентності.[208] Це відображає принцип приватного права «чистих рук», згідно з яким ніхто не повинен мати можливості вимагати відшкодування збитків від власних протиправних дій.[209]

76. Деякі схеми адміністративного відшкодування прямо виключають певні категорії жертв, наприклад, членів повстанських груп або груп сил опору, які страждають від порушень з боку державних сил. У контексті Колумбії такі особи виключені, але члени їхніх сімей та діти-солдати, які залишили службу до досягнення 18-річного віку, можуть мати право на відшкодування як прямі жертви порушень прав проти них самих, а не як непрямі жертви насильства проти таких груп.[210] Хоча ці особи, ймовірно, не будуть позбавлені можливості використовувати індивідуальні засоби судового захисту (оскільки вони не можуть брати участь у процедурах розгляду адміністративних позовів), тим не менш, може бути корисним підкреслити невиключний характер будь-якої схеми адміністративного відшкодування шкоди заради цих жертв. Це особливо важливо, якщо механізм відшкодування є або має на меті бути всеосяжним та/або повним для відшкодування порушень, вчинених під час конкретної ситуації конфлікту або масових порушень. У ситуаціях збройного конфлікту держави все ще мають зобов›язання забезпечити ефективний засіб правового захисту та відшкодування за грубі порушення прав людини та серйозні порушення міжнародного гуманітарного права поза межами норм міжнародного гуманітарного права проти членів сепаратистських

206 Хоча може існувати політичний тиск з метою утримання російських військовополонених після завершення бойових дій для сприяння українській стороні в

207 Стаття 17, Відшкодування шкоди особам, які постраждали внаслідок воєнних дій, воєнних помилок та терористичних актів, Закон № 20. 2009.

208 Положення 6, Положення про виплати потерпілим 2020.

209 *Volenti non fit injuria, ex turpi causa non oritur actio*. *Aidan McKeever v Ministry of Defence* [2011] NIQB 87; та Luke Moffett, A pension for injured victims of the Troubles: reparations or reifying victim hierarchy?, *Northern Ireland Legal Quarterly* 66(4) (2016) 297-319.

210 Стаття 3(2), Закон 1448/2011.

сил або проти колабораціоністів,[211] їхнє об›єднання не змінює цього, але може виправдати окрему категорію або оцінку їхніх заяв, щоб відобразити їхню відповідальність за віктимізацію інших.[212]

Питання доказів

77. Після масового насильства або конфлікту не слід покладати на жертв надмірний тягар при зверненні до засобів правового захисту, враховуючи, що багато з них можуть бути переміщені, а документи, що посвідчують особу, або інші докази втрачені або знищені. Часто тягар доказування знаходиться на максимальному рівні балансу ймовірностей.[213] В інших контекстах це включає доказові презумпції того, що вимоги жертв щодо певних видів відшкодування будуть прийняті на підставі «добросовісності», що підлягає перевірці державним адміністративним органом.[214] Деякі програми відшкодування, наприклад, у Перу, визнають свідчення потерпілих достатніми.[215] Інші програми приймають прості докази або докази *prima facie* для невеликих позовів[216] або «правдоподібність» за умови, що може бути доведений зв›язок з членом сім›ї, якого було вбито.[217] Європейський та Міжамериканський суди з прав людини послідовно вважають, що у випадках грубих порушень прав людини, таких як позасудові страти та тяжкі тілесні ушкодження, моральна шкода обґрунтовано припускається, часто вимагаючи від жертв лише зареєструватися та довести свою особу. Міжамериканський суд з прав людини, розглядаючи позови про відшкодування після конфлікту, пом'якшив тягар доказування, встановивши, що такі позови «не підлягають тим же формальностям, що і внутрішні судові позови», і суд звертає «особливу увагу на обставини

211 Люк Моффетт, Відшкодування для «винних жертв»: Navigating Complex Identities of Victim-perpetrators in Reparation Mechanisms, *International Journal of Transitional Justice* 10(1) (2016), 146-167.

212 Рада з виплат жертвам Північної Ірландії дозволяє колишнім членам воєнізованих груп та державних сил подавати заяви, але у випадку з першими їхні заяви розглядаються окремою комісією, яка зважує їхні минулі судимості, скоєні злочини, внесок у мирний процес та шкоду/інвалідність при визначенні розміру компенсації.

213 Рішення щодо оскарження «Рішення, що встановлює принципи та процедури, які мають застосовуватися до репарацій» від 7 серпня 2012 року, ICC-01/04-01/06-3129-AnxA, п.22.

214 У Колумбії див. статтю 5, Ley de 1448/2011.

215 A/HRC/42/45, пункт 57.

216 Рекомендації, зроблені Групою комісарів щодо індивідуальних позовів про заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або смерті (позови категорії «B»), S/AC.26/1994/1 від 26 травня 1994 року, пп. 34-35. Стаття 35(2)(b), Регламент КЗК ООН.

217 Стаття 22, Правила процедури процесу врегулювання претензій, прийняті 15 жовтня 1997 року 15 жовтня 1997 року Опікунською радою Незалежного фонду врегулювання претензій.

конкретної справи та враховує обмеження, що накладаються повагою до правової безпеки та процесуальної рівноваги сторін».[218] Таким чином, у випадку грубого порушення прав людини, такого як вбивство дитини, шкода часто вважається презюмованою. [219]

78. З точки зору доказування, на осіб, відповідальних за міжнародно-протиправні діяння, може бути покладено зворотний тягар. У рішенні щодо відшкодування збитків у справі *ДРК проти Уганди МС ООН* розмежував ситуації, коли порушення відбулися на окупованій Угандою території та за її межами, з точки зору доказування та необхідного причинно-наслідкового зв›язку. На державу-окупанта покладається «обов›язок бути пильною щодо запобігання порушенням прав людини та міжнародного гуманітарного права іншими суб›єктами, присутніми на окупованій території, в тому числі повстанськими групами, що діють від свого власного імені».[220] Для Уганди це означало, що вона повинна була встановити, що «конкретна шкода, завдана ДРК в Ітурі, не була спричинена невиконанням нею своїх зобов›язань як окупаційної держави».[221] Для тих, хто перебуває за межами окупованої території, тягар доведення лежить на потерпілій державі.

79. В інших програмах існує презумпція заподіяння шкоди, коли особа може довести причинно-наслідковий зв›язок між заподіяною їй шкодою та територією, яка постраждала від таких порушень, як нацистська окупація та примусова праця.[222] Багато осіб можуть ніколи не мати документів, що посвідчують особу, не мати достатньої медичної документації або бути не в змозі надати інші докази на підтримку своїх вимог про відшкодування шкоди. Вимога до жертв надати такі докази може виключити більшість жертв, зокрема бідних та жертв у сільській місцевості, які не можуть дозволити собі поїхати до столиці для отримання нових документів. Згідно з міжнародним правом уряд зобов›язаний забезпечити переміщених осіб новими документами,[223] і це

218 *В'язниця «Мігель Кастро Кастро» проти Перу (Miguel Castro Castro Prison v. Peru)*, суть справи, відшкодування та витрати. Рішення від 25 листопада 2006 року, серія C № 160 (IACtHR), п. 184. Див. також справу «*Прокурор проти Лубанги» (Prosecutor v Lubanga),* Рішення щодо апеляцій на «Рішення, що встановлює принципи та процедури, які мають застосовуватися до відшкодування» від 7 серпня 2012 року, ICC-01/04-01/06, 3 березня 2015 року, п. 80; та «*Прокурор проти Катанги» (Prosecutor v Katanga), Наказ* про відшкодування відповідно до статті 75 Статуту, ICC-01/04-01/07, 24 березня 2017 року, пп.60-61.

219 Міжамериканський суд, *Aloeboetoe та ін. проти Суринаму (Репарації та витрати)*, 10 вересня 1993 р., п. 76.

220 Стаття 43 Гаазького регламенту 1907 року IV.

221 Рішення про відшкодування 2022 року, пп. 78, 118-119.

222 Німецька програма компенсації примусової праці, стаття 11 (2) Закону про створення німецького фонду «Пам›ять, відповідальність і майбутнє».

223 Стаття 13(2), Конвенція Африканського Союзу про захист і допомогу внутрішньо переміщеним особам в Африці (Кампальська конвенція), 22 жовтня 2009 року.

відображено в українському законодавстві.[224]

80. В інших випадках ідентифікація за показаннями двох свідків, які заслуговують на довіру, була визнана необхідною для підтвердження вимог потерпілих про відшкодування шкоди та ідентифікацію.[225] У Марокко та Перу свідчення потерпілих були визнані достатніми, враховуючи те, що багато хто з них втратили свої документи.[226] У Гватемалі показання жертви підтверджуються документами, наявними в розпорядженні органу з питань відшкодування (PNR), включаючи звіт комісії зі встановлення істини та інші джерела про конфлікт, а також іншими документами, такими як церковні реєстри, надані жертвою. У випадку жертв сексуального насильства їхні свідчення можуть бути підтверджені за допомогою присяги перед державним нотаріусом. [227]

81. Більшість комісій з розгляду претензій застосовували пом›якшений тягар доказування, при цьому сторони співпрацювали у збиранні доказів для зменшення доказового навантаження на заявника. Комісія ООН з розгляду претензій у зв›язку з вторгненням Іраку до Кувейту застосувала гнучкий підхід, вимагаючи від заявників надання «простої» документації про підтвердження факту і дати поранення або смерті, тобто докази *prima facie (на перший погляд).*228 Це було виправдано тим, що загальна надзвичайна ситуація і порушення громадського порядку призвели до дефіциту доказів, що означає, що багато потерпілих не зможуть надати достатню кількість доказів на підтримку своїх вимог. Для тих, хто вимагав відшкодування майнової шкоди на суму до 100 000 доларів США, вони повинні були бути «підтверджені документальними та іншими відповідними доказами, достатніми для демонстрації обставин та суми заявлених збитків», тобто на них покладався більший доказовий тягар балансу ймовірностей.[229] У деяких більш пізніх процесах розгляду позовів

224 Стаття 6, 2014 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, зі змінами до 19 липня 2022 року.

225 Карла Ферстман та Мар›яна Гетц, Відшкодування в Міжнародному кримінальному суді: Рання судова практика щодо участі потерпілих та її вплив на майбутні провадження щодо відшкодування збитків, у К. Ферстман, М. Гетц та А. Стівенс (ред.), Відшкодування збитків *жертвам геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів: Діючі системи та системи, що розробляються* (Martinus Nijhoff 2009), 313-350, с. 323. *Ситуація в Уганді*, Рішення щодо заяв потерпілих про участь у справах a/0010/06, a/0064/06 - a/0070/06, a/0081/06 - a/0104/06 та a/0111/06 - a/0127/06 від 10 серпня 2007 року, ICC-02/04-101, 10 серпня 2007 року, пункт 14.

226 Сандовал, A/HRC/42/45, п.57.

227 Гватемала PNR, Manual para la Calificación de Beneficiarios del Programa de Resarcimiento, Статті 7-8; і див. s.1705(9), Закон Гуаму про визнання лояльності у Другій світовій війні 2016 року.

228 Рекомендації, зроблені Групою комісарів стосовно індивідуальних претензій щодо серйозних тілесних ушкоджень або смерті (претензії категорії «B»), S/AC.26/1994/1 26 травня 1994 р., на 34-5. Стаття 35(2)(b), Регламент КЗК ООН.

229 Стаття 35(2)(c), Регламент КРК ООН.

щодо Голокосту застосовувався пом›якшений стандарт доведення «вірогідності» того, що позивачі мали право на неактивні банківські рахунки, враховуючи руйнування, спричинені Другою світовою війною та Голокостом, а також тривалий час, що минув відтоді.[230] Там, де встановлюються суворі доказові вимоги, як, наприклад, на Філіппінах, де вимагається співпраця через дві заяви під присягою, це означало, що з 75 000 заявників лише 11 100 мали право на отримання компенсації.[231]

82. Програми відшкодування часто повинні оцінювати ступінь фізичних і психологічних травм на основі паперових доказів і записів або особистої/віртуальної оцінки. В рамках програм відшкодування часто створюються спеціалізовані медичні комісії або комітети, які допомагають визначити ступінь травм, рівень інвалідності та/або відповідний розмір компенсації або реабілітації.[232] У Зімбабве медична комісія для оцінки заявників складається з двох лікарів.[233] В Іспанії до складу Медичної консультативної ради входять лікарі та представник Міністерства внутрішніх справ, який має досвід надання допомоги жертвам тероризму.[234] У Північній Ірландії один медичний працівник повинен визначити, чи зазнав заявник «постійної втрати працездатності» в результаті інциденту, пов›язаного з заворушеннями (понад 14%), з різним рівнем призначеної щомісячної пенсії, але більшість заяв оцінюються комісією з трьох осіб, що складається з медичного, юридичного та звичайного представника.[235]

83. У випадку України докази втрат потерпілих та докази для перевірки можуть використовувати їхні власні цифрові сховища даних, такі як особисті фотографії та геолокаційні дані, які повинні бути завантажені разом з будь-якою формою заяви на підтримку їхніх претензій. База даних і реєстр можуть бути побудовані на основі підтвердження таких заяв даними, що вже є в українських державних архівах, такими як документи на право власності на землю, медичні записи та документи, що посвідчують особу. Необхідно ретельно продумати заходи щодо збереження, зберігання та захисту даних, щоб забезпечити конфіденційність та

230 Стаття 22, Правила процедури процесу врегулювання претензій, прийняті 15 жовтня 1997 року Опікунською радою Незалежного фонду врегулювання претензій.
231 A/HRC/42/45, п.58.
232 Стаття 10.2, Косово 2011 р.; та стаття 2(2), Закон Іраку № 20 про компенсацію жертвам військових операцій, військових помилок і терористичних актів, 2009 р.
233 Розділ 27, Закон про компенсацію жертвам війни 1980 року.
234 Стаття 28(2), Закон про визнання та всебічний захист жертв тероризму, Міністерство внутрішніх справ, жовтень 2014 року.
235 Положення про виплати потерпілим 2020.

уникнути повторної віктимізації.[236] Положення про виплати жертвам NI 2020 року встановлює «необхідність делікатного поводження з персональними даними» як один з основних принципів роботи.[237]

Форми заявок

84. Інформація, що підлягає збору та обробці у формі заяви, поділяється на три основні категорії: перша — особиста інформація, що ідентифікує особу заявника, друга — характер шкоди та третя — декларація про правдивість. Ідентифікаційна інформація повинна включати банківські реквізити (фізичні, віртуальні або мобільні) для полегшення переказу коштів у разі присудження компенсації.[238] Перший тип доказів полягає в ідентифікації та розрізненні особистої ідентифікації заявника. Цього можна досягти за допомогою звичайних документів, що посвідчують особу, таких як водійське посвідчення, паспорт або інший документ з фотографією, що приймається для голосування. У країнах, що постраждали від конфлікту, це може бути важко забезпечити, і уряд несе відповідальність за оперативне надання замінних документів, що посвідчують особу, або документів, що підтверджують право власності на землю.[239] Що стосується травми або порушення, то в заяві слід вказати дату інциденту, характер завданої шкоди та іншу відповідну інформацію. Бланк заяви повинен містити декларацію, підписану потерпілою особою або особою, яка діє від її імені. Вона повинна містити повідомлення про те, що навмисне надання або приховування інформації може бути розцінене як шахрайство, а також відповідні положення щодо згоди на розкриття інформації відповідно до законодавства України.

85. Форми заяв про відшкодування мають бути доступними, написаними просто і зрозуміло, місцевими мовами потерпілих. Добре розроблені форми заяв можуть «сприяти ефективному та прозорому процесу реєстрації, який може відповідати праву потерпілих на «доступ до відповідної інформації щодо порушень та механізмів відшкодування».[240] Потерпілим може бути корисно

236 Розділ 13, Закон Шрі-Ланки «Про Управління з питань відшкодування збитків» від 2018 року; та Положення 31, Положення про виплати жертвам 2020 року. Загальний регламент про захист даних (ЄС) 2016/679.

237 Правило 4(e).

238 Рубен Карранза, Крістіан Корреа та Олена Нотон, *Форми правосуддя: посібник з розробки форм заяв про відшкодування та процесів реєстрації жертв порушень прав людини*, МЦППЛ (2017), с. 21.

239 E/CN.4/Sub.2/2005/17, para.15.5.

240 Рубен Карранза, Крістіан Корреа та Олена Нотон, Форми правосуддя: посібник з розробки форм заяв про відшкодування збитків та процесів реєстрації жертв порушень прав людини, МЦППЛ 2017, с. 10, цитуючи Генеральну Асамблею ООН, Основні принципи відшкодування збитків, п. VII. 11(c).

мати карту тіла на бланку заяви, щоб вказати на свою інвалідність, замість того, щоб озвучувати її.[241] Альтернативні версії форми заяви повинні бути доступні у вигляді шрифту Брайля, аудіозаписів та інших засобів, за необхідності, для осіб з вадами слуху або зору. Бланк заяви повинен передбачати можливість його заповнення кимось від імені безпосередньої жертви, якщо вона недієздатна або померла, наприклад, утриманцем, досить близьким родичем або опікуном.

86. Форма заяви повинна містити заяву, підписану потерпілою особою або особою, яка діє від її імені. Вона повинна містити повідомлення про те, що навмисне надання або приховування інформації може бути розцінене як шахрайство, а також відповідні положення щодо згоди на розкриття інформації. Форма заяви також повинна передбачати місце для гендерної ідентифікації, що є частиною ширшого принципу гендерної інклюзії та допоможе полегшити збір даних для кращого розуміння гендерних аспектів функціонування процесу відшкодування шкоди та репарацій. [242]

87. Участь потерпілих у програмах відшкодування відіграє невід›ємну роль у формуванні відповідних процесів і форм, які відповідають їхнім потребам та інтересам. Корреа, Гільєро та Магарелл пропонують чотири ключові моменти для участі потерпілих: «а) під час визначення обсягу порушень, які призведуть до відшкодування; б) під час розробки комісіями з встановлення істини рекомендації щодо політики відшкодування, у випадках, коли відшкодуванню передують зусилля з пошуку істини; в) коли рекомендовані заходи з відшкодування мають здійснити стрибок від заяви про наміри до реальності; г) під час реалізації політики відшкодування».[243] На кожному етапі жертви можуть відігравати значну роль у формуванні курсу відшкодування. Об›єднання потерпілих можуть зробити життєво важливий внесок у підвищення обізнаності та розвиток репарацій, пройшовши самоосвіту та організувавшись для того, щоб сформулювати власне бачення репарацій. Потерпілі не виступають в один голос і можуть конкурувати один з одним, тому необхідно докласти зусиль для забезпечення рівного доступу до участі для всіх потерпілих. Трибунал з врегулювання претензій щодо «неактивних рахунків» у Швейцарії (CRT-I) надав можливість представникам найбільшої групи потенційних заявників взяти участь у плануванні та реалізації CRT-I. Меморандум про взаєморозуміння між Всесвітньою єврейською реституційною організацією, Всесвітнім єврейським конгресом та Швейцарською

241 МЦППЛ, там само, с. 30-31.
242 ICTJ 2017 p19.
243 Відшкодування та участь жертв: Досвід розробки та реалізації національних програм відшкодування Крістіан Корреа, Джулі Гійєро та Ліза Магаррелл, у Ferstman and Goetz (2020), 240-270, с. 253.

асоціацією банкірів призвів до створення Незалежного комітету видатних діячів, до складу якого увійшли представники цих організацій. Оскільки однакові процедури регулювали всіх заявників рівною мірою, участь у процесі планування представника найбільшої групи потенційних заявників фактично забезпечила голос і для інших заявників.[244]

Характер поранень

88. КТК ООН визначила «серйозні тілесні ушкодження» як такі, що включають «а) розчленування; б) постійне або тимчасове значне знівечення, таке як суттєва зміна зовнішності; в) постійна або тимчасова значна втрата або обмеження використання органа, частини тіла, функції або системи; г) будь-яке ушкодження, яке, якщо його не лікувати, навряд чи призведе до повного відновлення пошкодженої ділянки тіла або, ймовірно, затягне процес такого повного відновлення». Це також включає «випадки фізичного або психічного ушкодження внаслідок сексуального насильства, катувань, фізичного насильства при обтяжливих обставинах, захоплення заручників або незаконного тримання під вартою більше трьох діб, або примусу до переховування більше трьох діб через явно обґрунтовані побоювання за своє життя або захоплення заручниками чи незаконного тримання під вартою». Однак, були виключені «синці, прості розтягнення і вивихи, незначні опіки, порізи і рани; або інші ушкодження, що не потребують курсу медичного лікування».[245] КЗК ООН також визнав, що жертви сексуального насильства та катувань можуть ніколи не мати медичних записів про такі випадки або не мати доказів на своєму тілі через місяці або роки після насильства. Натомість існує презумпція, що такі порушення мали місце, і для прийняття таких заяв про зґвалтування та катування необхідна незалежна перевірка через такі організації, як МКЧХ, або доступ до звітів про утримання під вартою.[246]

89. Згідно з Ірландською програмою пам›яті, поранення визначається як «фізична травма», при цьому психологічна травма сама по собі не є достатньою для цієї мети, а лише «психологічні наслідки»,

244 Міжнародні процеси масових позовів, с. 141.
245 Рішення, прийняте Радою керуючих Компенсаційної комісії Організації Об›єднаних Націй на її другій сесії, на 15-му засіданні, що відбулося 18 жовтня 1991 року, S/AC.26/1991/3, 23 жовтня 1991 року.
246 Раджеш Сінгх, Піднімаючи ставки: Доказові питання в індивідуальних позовах перед Компенсаційною комісією Організації Об›єднаних Націй, у *виправленні несправедливості через процеси масових позовів: Інноваційні відповіді на унікальні виклики*, Постійна палата третейського суду, ОУП (2006), 61-93, с. 72.

якщо вони є «наслідком страждання від фізичного поранення».[247] Деякі країни вимагають, щоб травма мала певний рівень тяжкості, наприклад, понад 50%[248] або нижчий рівень,[249] інші країни мають шкалу компенсацій, що перевищує певний поріг.[250]

90. Що стосується розподілу сум компенсації між членами сім›ї, які втратили близьку людину під час конфлікту, існують різні практики для забезпечення справедливого результату. В Іспанії виплати розподіляються навпіл між чоловіком/дружиною/співмешканцем і половина — між дітьми.[251] Відповідно до схеми компенсації НС, діти, якщо загинула безпосередня жертва та чоловік/дружина/партнер(-ка), мають рівну частку, при цьому компенсація виплачується в повному обсязі дитині, яка подала заяву першою.[252] У Чилі репарації розподіляються за стандартною формулою, згідно з якою пенсія за зниклу або вбиту особу розподіляється таким чином: 40% — на чоловіка/дружину, що залишився в живих, 30% — на матір або батька за відсутності чоловіка/дружини, що залишився в живих, 15% — на матір або батька біологічних дітей жертви і 15% — на кожну наступну дитину жертви.[253] Розподіл відшкодування не обов›язково повинен відповідати національному законодавству про спадкування. Марокканська Комісія з питань справедливості та примирення (IER) відійшла від шаріатського спадкового права, щоб надати більший відсоток вдовам (40%, а не 12,5%) замість старшого сина. У Перу Комісія з питань правди та примирення (CVR) надала пріоритет у виплаті компенсації дружині або вдові, а не дітям і батькам. Ця сума мала бути розділена з чоловіком/

247 Змінена схема визнання, вшанування пам›яті та надання допомоги жертвам конфлікту в Північній Ірландії в цій юрисдикції. Доступно за посиланням: www.justice.ie/en/JELR/RemAmendScheme.pdf/Files/RemAmendScheme.pdf

248 Стаття 2, Закон Сербії про цивільних інвалідів війни 1996 року.

249 Понад 40% — Закон Косова № 04/L-054 від 2011 року про статус і права мучеників, інвалідів, ветеранів, членів Визвольної армії Косова, цивільних жертв війни та їхніх сімей. Іспанія вимагає лише 26% інвалідності відповідно до Закону про солідарність з жертвами тероризму (32/1999) та Закону про комплексний захист і визнання жертв тероризму (29/2011). У Хорватії ті, хто має менше 20%, виключаються, а ті, хто має більше 60%, розглядаються як цивільні інваліди війни зі спеціальними пільгами - стаття 8 Закону про захист військових і цивільних інвалідів війни OG 33/92, 57/92, 77/92, 27/93, 58/93, 02/94, 76/94, 108/95, 108/96, 82/01, 103/03, 148/13, 98/19.

250 Стаття 32, Федеральний закон про компенсацію жертвам націонал-соціалістичних переслідувань (Федеральний закон про компенсацію - BEG), 1953 р.; стаття 56, Закон про соціальний захист, захист цивільних жертв війни та захист сімей з дітьми (Офіційний вісник Федерації Боснії і Герцеговини», № 36/99); та Положення 5(1)(b), Положення про виплати жертвам 2020 року.

251 Стаття 17(3), Закон про визнання та всебічний захист жертв тероризму, Міністерство внутрішніх справ, жовтень 2014 року.

252 Стаття 5(2), Схема виплат Фонду індивідуальної компенсації жертвам Другої світової війни на транспорті, НС, 1 серпня 2019 року.

253 Стаття 20, Закон 19.123, Створюється Національна корпорація з відшкодування та примирення та надаються інші пільги особам, зазначеним у ньому, Офіційний вісник № 34 (188), 8, лютий 1992 року.

дружиною або співмешканцем/співмешканкою таким чином, щоб отримати не менше 2/5, з яких 2/5 для дітей (ділилися порівну) і не менше 1/5 для батьків (ділилися порівну).[254] За німецькою програмою компенсації примусової праці найвищий пріоритет надається подружжю та дітям заявника, що залишилися в живих, а якщо жоден з подружжя або дітей не вижив, компенсація може бути присуджена в рівних частках онукам, або якщо жоден з них не вижив, то братам і сестрам.[255]

91. Діти, народжені в результаті зґвалтування, часто забуваються або виключаються з програм відшкодування, як, наприклад, у Косово, в той час як в інших контекстах вони визнаються «автономними» жертвами у своєму роді. [256] Інші схеми обмежують можливості членів сім›ї вимагати відшкодування психіатричної або психологічної шкоди на підставі їхньої близькості або спорідненості з безпосередньою жертвою, наприклад, якщо вони були свідками нападу або бомбардування, коли член сім›ї загинув або отримав серйозні поранення.[257] Деякі програми відшкодування дозволяють призначити члена сім›ї або опікуна бенефіціаром після смерті безпосередньої жертви.[258] У Хорватії члени сім›ї, які відповідають за догляд за особами зі 100% інвалідністю, мають право на пенсію та соціальну допомогу.[259]

254 Комісія правди і примирення (CVR), 27 серпня 2003 р., с. 190-191, доступно за посиланням: http://www.cverdad.org.pe/ifinal/pdf/TOMO%20IX/2.2.%20PIR.pdf.

255 Розділ 13(1), Закон про створення Фонду «Пам›ять, відповідальність і майбутнє» від 2 серпня 2000 року.

256 Клара Сандовал, Внутрішні програми відшкодування, Доповідь Спеціального доповідача з питань сприяння встановленню істини, правосуддя, відшкодування шкоди та гарантій недопущення повторення, A/HRC/42/45, 11 липня 2019 року, пункти 114-115; та Жюлі Гійєро, Гендерна перспектива в процесах правосуддя перехідного періоду, Спеціальний доповідач ООН з питань сприяння встановленню істини, правосуддя, відшкодування шкоди та гарантій недопущення повторення, A/75/174, 17 липня 2020 року, п. 29(c). У Колумбії діти, народжені в результаті зґвалтування, визнаються прямими жертвами (стаття 181, Закон 1448/2011), тоді як вони розглядаються як непрямі жертви (стаття 6(c), Закон 28592).

257 Відповідно до Положення про потерпілих від НЗ 2020 року, правило 7(1) - непрямі жертви, щоб мати право на отримання допомоги, повинні бути присутніми під час інциденту або «безпосередньо після нього», або «реагуючи в ході виконання службових обов›язків на інцидент, пов›язаний з заворушеннями, в якому особа обґрунтовано вважала, що близька людина загинула або зазнала значних ушкоджень».

258 Чоловік/дружина, цивільний або партнер по спільному проживанню або особа, яка «регулярно та суттєво займається доглядом за бенефіціаром», має право на виплату пенсії протягом 10 років відповідно до правила 9(3) Положення про жертв НМУ 2020 року. Інші країни дозволяють особам, які здійснюють догляд, мати право на виплати соціального захисту або інші виплати після смерті безпосередньої жертви - див. статтю 62 Закону Боснії і Герцеговини та статтю 14(6) Закону Косово 2011 року.

259 Це близько 876 євро на рік, що становить трохи більше 10% середньорічної заробітної плати, але доповнюється іншими пільгами. Стаття 17, Закон про захист військових і цивільних інвалідів війни OG 33/92, 57/92, 77/92, 27/93, 58/93, 02/94, 76/94, 108/95, 108/96, 82/01, 103/03, 148/13, 98/19.

Екологічна шкода

92. Україна також може вимагати відшкодування екологічної шкоди, заподіяної російським вторгненням та окупацією. Згідно з міжнародним правом, держава «зобов›язана використовувати всі наявні в її розпорядженні засоби для того, щоб уникнути діяльності, яка відбувається на її території або в будь-якому районі під її юрисдикцією, що завдає значної шкоди навколишньому середовищу іншої держави». ‘[260] КЗК ООН присудив понад 4,3 млрд. доларів США за позовами, які включали проєкти, спрямовані на відновлення джерел підземних вод, вилучення та утилізацію боєприпасів, що не вибухнули, а також усунення шкоди, завданої морському та прибережному середовищу.[261] Міжнародний суд ООН визнав, що екологічна шкода може як компенсуватися, так і вимагати «активних відновлювальних заходів» для відновлення довкілля. [262]

Фінансування

93. Важливою складовою ефективних програм відшкодування є достатнє і стабільне фінансування через спеціальний фінансовий потік.[263] Міжнародні комісії з розгляду претензій часто передбачають у своїх засновницьких правових документах, яким чином вони будуть фінансуватися, чи то через податки, накладені на експорт відповідального суб›єкта, активи, фонд,[264] або за домовленістю між сторонами. [265]Цільові фонди з добровільних внесків часто створюються для підтримки репарацій жертвам війни, але вони постійно не можуть мобілізувати достатньо ресурсів для адекватного відшкодування шкоди, завданої жертвам. Наприклад, у Сьєрра-Леоне Фонд миробудівництва ООН (ФМ ООН) надав близько 4,5 млн. доларів США Національній комісії

260 *Целюлозні заводи на річці Уругвай (Аргентина проти Уругваю)*, рішення, I.C.J. Reports 2010 (I), с. 55-56, п. 101; цитується у справі «*Певна діяльність, здійснювана Нікарагуа в прикордонній зоні» (Коста-Ріка проти Нікарагуа)*, рішення від 15 грудня 2015 року, п. 104.

261 Постконфліктне відновлення довкілля: Програма подальших дій ККООН щодо екологічних нагород, ККООН, (2013 р.).

262 *Деякі заходи, здійснені Нікарагуа в прикордонній зоні (Коста-Ріка проти Нікарагуа) Компенсація, яку Республіка Нікарагуа заборгувала Республіці Коста-Ріка,* 2 лютого 2018 року, Рішення про репарації, пп. 41-43.

263 Доповідь Спеціального доповідача з питання про сприяння встановленню істини, правосуддю, відшкодуванню збитків та гарантіям недопущення порушень, A/69/518, 8 жовтня 2014 р., п.56

264 Німецький фонд компенсації примусової праці

265 Угода ЄЕСК та Трибунал з розгляду претензій між Іраном та США встановлюють, що сторони порівну несуть витрати органу з розгляду претензій - стаття 4(17) Алжирської угоди; та пункт II Алжирської угоди.

з питань соціальних дій для виплати проміжних компенсацій близько 32 000 вдовам, жертвам сексуального насильства, сиротам та особам з ампутаціями. Уряд Сьєрра-Леоне виділив 246 000 доларів США, а інші агентства ООН надали майже 4 мільйони доларів США, що в сумі склало 8,5 мільйона доларів США, що не вистачає до 20 мільйонів доларів США, необхідних для повного запуску схеми відшкодування.[266] РПП обґрунтував цю підтримку забезпеченням довгострокового миру в Сьєрра-Леоне, що відповідає його цілям щодо «консолідації миру, стабілізації та національного примирення».[267] У листопаді 2009 року було створено національний Цільовий фонд для жертв війни, але він отримав лише 50 000 доларів США від жертводавців. [268]

94. Донори стали охочіше надавати кошти на підтримку розбудови потенціалу програм відшкодування. У Колумбії Світовий банк надав 4,7 млн. доларів США на зміцнення потенціалу Відділу у справах потерпілих для здійснення колективних репарацій.[269] Аналогічно, в Сьєрра-Леоне Міжнародна організація з міграції (МОМ) забезпечила нагляд та розбудову потенціалу для роботи з потерпілими, реєстрації та розробки проєктів відшкодування для Управління з питань відшкодування збитків у Національній комісії з питань соціальних дій. [270]

95. МС ООН у справі *ДРК проти Уганди,* дотримуючись принципу «повного відшкодування» за міжнародно-протиправні діяння, присудив лише «глобальні» суми за завдану шкоду у зв›язку з відсутністю конкретних доказів. Як зазначив сам Суд, «компенсація у вигляді глобальної суми, в межах можливостей, на які вказують докази, і з урахуванням міркувань справедливості,… коли докази не залишають сумнівів у тому, що міжнародно-протиправне діяння завдало обґрунтованої шкоди, але не дозволяють точно оцінити ступінь або масштаб такої шк»ди».[271] МС ООН також враховував фінансову спроможність відповідальної держави здійснити таку компенсацію, щоб не поставити під загрозу базові потреби власного народу.[272]

266 Єва Оттендерфер, Щасливчики і ті, хто ще чекає: Відшкодування жертвам війни в Сьєрра-Леоне, Інститут дослідження миру, Франкфурт-на-Майні, 2014, с. 15-16.
267 Інвестиції в мир: Річний звіт за 2012 рік, Фонд миробудівництва ООН, с. 53.
268 Національна комісія соціальних дій, Інформаційний бюлетень Програми відшкодування збитків у Сьєрра-Леоне, жовтень 2016 р., с. 8.
269 Проєкт Міжнародного банку реконструкції та розвитку: Колективне відшкодування збитків потерпілим через соціальну реконструкцію, Паспорт інтегрованих гарантій: Стадія оцінки, Звіт № 94041, 29 січня 2015 року.
270 Підтримка реалізації Програми відшкодування збитків у Сьєрра-Леоне (SLRP), МОМ (2016).
271 *ДРК проти Уганди,* п.106.
272 *ДРК проти Уганди,* пп. 110 та 407, з посиланням на ECCC, Final Award, Eritrea›s Damages Claims, Decision of 17 August 2009, RIAA, Vol. XXVI, pp. 522-524, paras. 19-22).

96. Існують пропозиції щодо «плану Маршалла» для України,[273] будь-яке зовнішнє фінансування такої допомоги та розвитку також має бути спрямоване на підтримку програм відшкодування. Донори часто неохоче беруть участь у репараціях, зважаючи на свої власні правила щодо допомоги в цілях розвитку та правові наслідки репарацій за правопорушення. Процес відшкодування часто займає роки або десятиліття, він не є «одноразовою» подією, обмеженою у часі, що робить фінансування місцевих програм та заходів в середньому на 2-3 роки недостатнім для суттєвого покращення становища жертв.

97. Донори можуть конструктивно підтримувати програми відшкодування опосередковано, надаючи фінансування українським організаціям потерпілих та громадянського суспільства для формулювання власного порядку денного та політики щодо відшкодування, планування розподілу фінансування на поетапній основі, що дозволить організаціям потерпілих та громадянського суспільства планувати довгострокову мобілізацію, адвокацію та моніторинг відшкодування. Донори також можуть допомогти ОГС посилити програми відшкодування на місцях, заповнити прогалини у фінансуванні для підтримки надання відшкодування, наприклад, економічної підтримки переміщеним особам, які повертаються.[274]

Активи та санкції

98. У Європейському Союзі пропонується нова директива щодо заморожування та арешту активів, пов›язаних зі злочинною діяльністю, маючи на увазі війну в Україні.[275] Хоча право потерпілих на компенсацію все ще захищене, щоб претендувати на такі активи, вона вимагає наявності кримінального злочину, з деякими припущеннями, що злочин агресії та інші міжнародні злочини будуть відповідати цьому критерію. У зв'язку з цим виникає питання, наскільки заморожені активи можуть бути достатньою мірою пов'язані з порушеннями. Навіть якщо вони пов'язані, особи, які мають у них майнові інтереси, все одно матимуть право оскаржити будь-яку презумпцію або рішення про те, що такі активи можуть бути конфісковані. Європейський суд з прав людини постановив, що такий арешт і конфіскація активів не обов›язково порушує право особи або організації на власність, якщо це робиться у спосіб, який є пропорційним і дозволяє постраждалій стороні шукати засоби

273 Репарації для України: Міжнародна маршрутна карта, Центр припинення вогню за громадянські права (2022), с. 20-21.
274 Посібник із залучення організацій громадянського суспільства та донорів до репарацій, RRV (2022).
275 Стаття 18, запропонована Директива про повернення та конфіскацію активів, COM(2022) 245, 2022/0167(COD), 25 травня 2022 року.

правового захисту для захисту своїх майнових прав[276] — це може включати використання зворотного тягаря доказування стороною того, що такі активи не є доходами від злочину. Така оцінка керується принципом пропорційності, суворість санкції повинна відповідати тяжкості правопорушення, за яке вона покликана покарати.[277]

99. У національних юрисдикціях зберігається клаптикова структура повноважень щодо застосування санкцій та повернення активів, а відсутність односторонніх санкцій за рішенням ООН призвела до того, що юридична сила національних законів вступає в протиріччя з іншими нормами регіонального та міжнародного права, зокрема, щодо права власності та суверенного імунітету на державні активи. Однак такий імунітет не є абсолютним.[278] У Великій Британії активи низки олігархів були заморожені, у тому числі Романа Абрамовича, колишнього власника футбольного клубу «Челсі», 2,5 мільярда фунтів стерлінгів були зарезервовані на замороженому банківському рахунку для допомоги жертвам війни в Україні. У Канаді на будь-які виявлені активи може бути накладено арешт, який перераховується на рахунок управління арештованим майном, з якого здійснюються відповідні платежі для таких цілей:

> «(а) відновлення іноземної держави, що зазнала негативного впливу внаслідок серйозного порушення міжнародного миру та безпеки;
> (б) відновлення міжнародного миру і безпеки; та
> (в) компенсація жертвам серйозного порушення міжнародного миру та безпеки, грубих і систематичних порушень прав людини або актів значної корупції».[279]

276 Держави мають широку свободу розсуду, щоб збалансувати загальний інтерес до конфіскації активів з правом особи на власність, див.: Koch, T., Somers-Joce, C. and Rowland, E. (2022) Enacting ECHR compliant measures to confiscate property: imposing sanctions on Russian oligarchs for invasion of Ukraine. Доступно за посиланням: https://www.law.ox.ac.uk/research-and-subject-groups/property-law/blog/2022/03/enacting-echr-compliant-measures-confiscate

277 *Імері проти Хорватії,* заява № 77668/14, рішення від 24 червня 2021 року, п.71.

278 Кетрін Рис Томас, Звернення стягнення на державні активи: Справа про обмеження примусового стягнення з боку приватних кредиторів і як судді в Англії використовували «контекст» при застосуванні тесту «комерційних цілей», *Журнал міжнародного та порівняльного права*, 2(1) (2015).

279 Розділ 5.6 С-19, Закон про реалізацію окремих положень бюджету 2022 року.

100. У США робляться певні спроби використати заморожені російські активи,[280] за чинним законодавством вони не підпадають під допустимі винятки активів іноземного ворога або спонсора тероризму.[281]

101. У всіх цих країнах зберігається різноманітна практика арешту, заморожування та конфіскації таких активів. Будь-яка передача таких активів для використання в якості репарацій за війну в Україні повинна буде пройти через складні юридичні хащі внутрішніх і міжнародних претензій. У політичному та економічному плані західні країни, які здебільшого заморозили такі активи, також можуть зіткнутися з репресіями щодо власних громадян та активів корпорацій, захоплених Росією та її союзниками. За найкращих правових обставин мирна угода після завершення бойових дій дозволить зарезервувати такі активи для виплати репарацій в Україні. Однак, цілком ймовірно, що замість цього може мати місце клаптикова практика вилучення активів, коли вони конфіскуються на розсуд держави, що їх захопила, в тій мірі, в якій вони призначаються для гуманітарної або військової допомоги, при цьому наразі мало зусиль докладається для того, щоб на практиці поставити питання про репарації на порядок денний.

280 Акт про репарації для України через Акт про підтримку та інтеграцію суверенної нації, US HR7724, який, використовуючи Акт про міжнародні надзвичайні економічні повноваження, передбачає досягнення домовленості між США та іншими країнами, які заморозили активи російського Центрального банку, щодо їхньої консолідації та розподілу для «відновлення України після припинення бойових дій». Існує низка інших законопроєктів, як-от «Змусити Росію заплатити», який пропонує передати російські активи до «Українського фонду гуманітарної допомоги», а Секретар трасту США визначатиме напрями його використання (H.R.7083). Аналогічний законопроєкт Yachts for Ukraine Act пропонує конфіскувати яхти російських олігархів, що підлягають ліквідації, для надання гуманітарної допомоги Україні (H.R.7187). Законопроєкт «Акт про арешт активів для відновлення України» спрямований на те, щоб певні російські особи, які перебувають під санкціями США, передали своє майно на користь українського народу або в інших цілях, що включає постачання зброї, постконфліктну реконструкцію для протидії російській дезінформації, а також для підтримки та розселення біженців (S.3838, S.3936, див. також H.R.6930). «Акт про активи олігархів для української перемоги 2022» передбачає, що конфісковане майно, яке буде використано для відшкодування шкоди, завданої Україні російською агресією, буде передано Державному секретарю США (H.R.8156). Більшість із цих законопроєктів є досить риторичними, без особливого продумування процесу та поваги до участі українців у прийнятті таких рішень, і поки що невідомо, чи стане хоч один з них законом.

281 Ендрю Бойл, Чому пропозиції США щодо ліквідації та використання активів російського Центрального банку є юридично недоступними, JustSecurity 18 квітня 2022 р., доступно за посиланням https://www.justsecurity.org/81165/why-proposals-for-u-s-to-liquidate-and-use-russian-central-bank-assets-are-legally-unavailable/

Висновки

102. Наразі, коли бойові дії продовжуються, важко очікувати, що репарації будуть виплачені в найближчому майбутньому. Кожен з окреслених варіантів має свої переваги та недоліки. Орган, уповноважений Радою Безпеки ООН, був би найавторитетнішим і з односторонніми санкціями дозволив би спрямувати значну суму коштів на допомогу жертвам. Значний обсяг політичної волі та фінансування буде необхідний для підтримки внутрішньої програми відшкодування збитків в Україні, яка б передбачала низку пільг для потерпілих та забезпечувала кращий доступ на місцевому рівні. Змішаний арбітражний орган допоміг би незалежній оцінці претензій з обох сторін, але може призвести до невиконання будь-якого прийнятого арбітражного рішення. Гібридний орган, який об›єднує міжнародну підтримку з внутрішнім здійсненням репарацій, пропонує щось нове і долає деякі проблеми (фінансування) внутрішньої програми репарацій, проте залишаються питання щодо переведення заморожених активів до фонду ООН. Репарації не мають бути каральними, але вони повинні забезпечити відповідальність тих, хто вчинив порушення. По всьому світу заморожено значну кількість російських активів, і хоча можуть виникнути юридичні труднощі з їхньою передачею для відшкодування збитків, вони можуть бути умовно повернуті після закінчення бойових дій, як це передбачено будь-якою програмою відшкодування збитків на пропорційній основі. Зрештою, існує міцна міжнародно-правова основа для виплати репарацій за війну в Україні та міжнародної відповідальності Росії за ведення агресивної війни. Як найкраще досягти цього, залежить від зацікавлених сторін і ступеня підтримки України та жертв війни з боку міжнародного співтовариства.

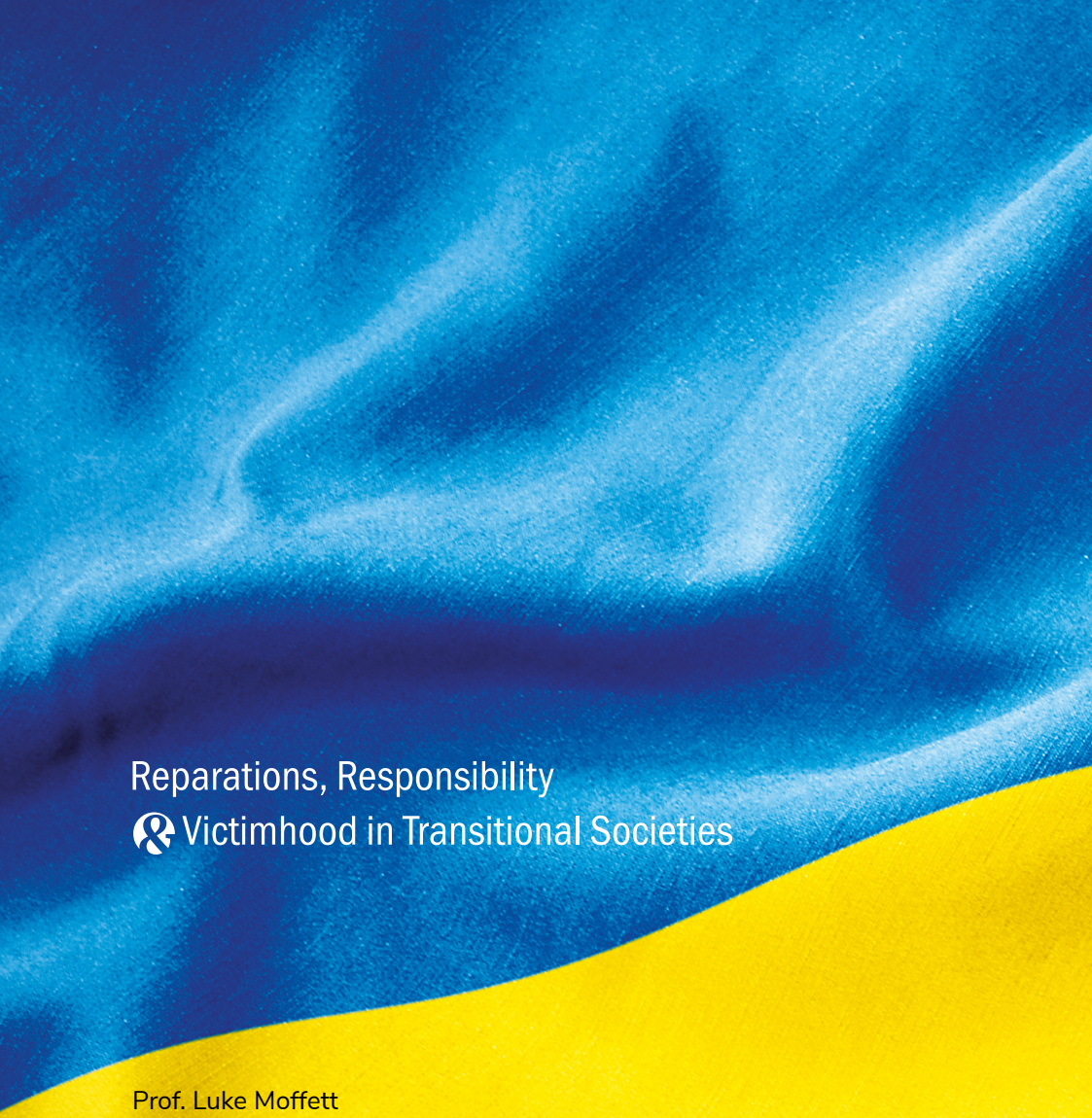

Reparations, Responsibility & Victimhood in Transitional Societies

Prof. Luke Moffett
School of Law
Queen's University Belfast
Main Site Tower
University Square
BT7 1NN

t: 028 90973893
e: info@reparations.qub.ac.uk
w: https://reparations.qub.ac.uk